

ALEŠ IZ RAZORA.

SPISAL

IVAN CANKAR.

V LJUBLJANI.

„NARODNA ZALOŽBA“.

1907.

37944

△ △ △

TISK „NARODNE TISKARNE“ V LJUBLJANI.

▽ ▽ ▽

I.

Zunaj je bil topel pomladnji večer, okna so bila nastežaj odprta, Aleš iz Razora pa je sedel za pečjo, v misli zatopljen. Na kolenih mu je ležala debela knjiga, v usnje vezana; odprta je bila tam, kjer je govorila o življenju svetega Alojzija.

Aleš ni maral svetega Alojzija in ne drugih gosposkih svetnikov; nadalje mu tudi premladi svetniki niso bili nič pogodi; „kaj bi se otročad mešala v take reči!“ je rekel; najbolj pa so ga ježili svetniki neznanih in čudnih imen. „Dioniz, Anaklet, Polikarp — kakšni svetniki so to? Bonaventura — kakor da bi zmerjal človeka! Saj je drugih lepih imen zadosti; še papežem se ni zamalo zdelo, če jim je bilo ime Janez!“ Izmed vseh svetnikov je cenil in spoštoval mučence, puščavnike in spoznavalce, posebno pa tiste berače, ki so vse svoje premoženje porazdelili med ljudi ter se napravili v svet, prosjačit in sveto vero oznanjat. Njih najlepša čednost se mu je zdela ponižnost in stavil jih je za izgled in podobo vsem beračem, ki so prišli pred njegov prag. „Potepuh, po svetem Alešu se izgleduj! Ta ni zmerjal in klel natihem, če mu niso nabasali malhe, še blagoslavljal je gospodarja ter molil zanj in za njegovo družino. Ti pa ne boš molil, temveč klel boš, ker nisi sveti Aleš, temveč brezbožen potepuh!

Pojdi z Bogom in ko boš ti preklinjal, bom jaz molil zate!“ . . .

V globokih mislih ga je zalotil mrak; iz višave, od Korena, se je oglasil tenek zvon, kakor pesem otroka, tudi od Podlipe sem je zapelo in celo iz daljave, od vrhniške fare, je zazvonilo zamolklo, kakor spomin. Aleš je pokleknil pod razpelo, pokrižal se je in je molil dolgo in vzdihovaje. Molil je naglas, dolga spodnja ustnica se je hitro in cmokaje premikala; šel je človek mimo, ozrl se je proti odprtemu oknu in je pomislil: „Aleš moli, kujon!“ In Aleš sam je pomislil: „Šel je človek mimo in je slišal mojo molitev, pa še zanj en očenaš, ne bo mu škodilo, neverniku!“ . . .

Ko je vstal ter si otepel kolena, je stopil na prag, da bi pogledal po vremenu. Lep večer je bil, miren, sladkotopel, kakor more biti samo v tisti zeleni dolini, ki se vije, skrit studenec ljubljanske ravnj, od Podlipe in pod strmim Korenom proti Vrhniki. Večerna zarja je zatonila za Korenom, v vzduhu pa je še trepetala solnčna svetloba, nobena zvezda še ni prodrla srebrno-meglenega pajčolana.

Aleš se je oziral po dolini. Počasi je legal mrak na dolge lehe, na zelene loke. Srce Aleševo je bilo zadovoljno in je hvalilo Boga, ki je blagoslovil to zemljo, da je rodila kakor Jobu.

Pod hribom je stal njegov prostrani dom, gospodar dolinę; gosposko pobeljena hiša, kraj nje in za njo bogati hlevi, polne kašče, skedenj in šupa; nad vratni je bila velika podoba svetega Florijana, ki je stal z vedrom v roki in v rdeč plašč odet na belem oblaku ter gasil velikanski ogenj pod svojimi nogami. Tik hiše ob poti je stala kapelica, ki jo je bil dal postaviti in

blagosloviti Aleš svojemu patronu na čast; svetnik je ležal pod stopnicami, v cunje oblečen, ves klavern in ubog, poleg njega je stal sestradan pes, iztegoval je vrat ter cvilil proti nebu.

Alešev dom je stal na samem; vsi drugi domovi, čemerni in siromašni, so se skrivali visoko ob rebri, ali v zatišjih kraj doline; kakor da so bili strahoma pobegnili.

„Kaj ne gre tam tisti Jokec? Kaj ne gre tam Jokec?“ je pomislil Aleš. „Ali si ti tam, Jokec?“

Na poti se je prikazal postaren kmet s čemernim, globoko razoranim obrazom.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ je pozdravil in hrbet se mu je sključil, kakor pod bičem.

„Na vekomaj amen!“ je odgovoril Aleš. „Kaj pa bi Jokec? Kaj si prinesel?“

„Prinesel nič, prosit sem prišel!“

„Ali prosit? Glej, glej! Kaj pa tista lepa rjavka? Kaj pa tista rjavka?“

Tako sladko je govoril Aleš, kakor da bi rozine zobal in ves ljubezniv je bil njegov gladko obriti svetli obraz.

„Katera rjavka?“ se je prestrašil Jokec.

„Tvoja, Jokec, tvoja! Tista lepa okrogla rjavka! Takega vimena še nisem videl! Zakaj pa je nisi kar seboj prignal?“

„Kako prignal?“

Jokec je bil ves osupel in je strmel z debelimi očmi.

„Ej, kako? Z drenovačo!“ se je smejal Aleš. „Jutri je nedelja, Gospodov dan, jutri je nikar ne priženi, tudi srebra nikar ne nosi. Ampak pojutrišnjem rano, Jokec, pojutrišnjem!“

„Prišel sem prosit!“

„Kaj bi prosil? Daj cesarju kar je cesarjevega, Bogu kar je božjega, meni pa kar je mojega; tako je zapisano in nikar se ne upiraj postavam!“

Dolgo je strmel Jokec, nato pa je storil nekaj takega, da se je celo Aleš začudil: privzdignil je gornjo ustnico, nategnil spodnjo ter pognal skozi črne zobe velik pljunek tako umetelno v zrak, da je padel natanko na Aleševo kučmo. Nato se je okrenil in je šel.

Aleš je gledal za njim in se je razsrdil v svojem srcu.

„O kontrabantar! Jaz vem, da zdaj preklinjaš, tako da bi te slišal, če bi ne bil že predaleč! Ampak kadar napoči sodni dan, takrat glej sam in se nikar ne oziraj name in na mojo molitev! Rjavko mi boš pa le prignal, kontrabantar!“

Ko je stopil v vežo, ga je spreletela nenadoma zelo lepa misel.

„Če bi tak brezbožnež ne bil in če bi njegovo početje ne bilo tako nespodobno — Bog vedi, kaj bi se še vse ne zgodilo! Na, bi rekel, v imenu božjem in svetega Aleša ti pustim tisto lepo rjavko, pa pojdi in moli zame! — Tako bi rekel in bilo bi zares... zelo prijetno!“

Misel je bila tako lépa, da se ji je vdal s sladkim veseljem. Sedel je za peč, položil je roke na kolena in je gledal sanjajoč skozi odprto okno.

„Zakaj pa bi mu metal samo tisto rjavko? Vse mu lahko odpustim! Jokec, bi rekel, kar je bilo, je bilo! Brat deli z bratom, bodi tako med nama, kakor je bilo med aposteljni! In kadar ti bo sila, stopi k meni, odprta ti je skrinja in kašča! — Zakaj pa samo Jokcu? Vsem bi tako rekel, vsem, beračem in popotnikom, obloženim in nadložnim: kar je moje, je vaše; za mojo

mizo zajemajte, na mojem senu počivajte! — In nazadnje, kaj bi še storil? Storil bi kakor sveti Aleš, moj patron; na prag bi stopil, pa bi sklical vse sosede in vso faro in bi oznanil: Bogu bom služil in njegovemu češčenju, nič več svetu in izkušnjam njegovim! Nate moja hišo, moje hleve in moje kašče, moj skedenj in moja šupo; nate tudi moja polja in moje senožeti, moje pašnike in moje gozde! — Tako bi rekel in vzel malho in palico in bi šel po svetu, evangelij oznanjat . . . Radoveden sem, kaj bi rekla Frčajeva Hana . . . Zlomila bi jo črna zavist!“

Velikokrat je mislil Aleš tako lepe misli in vselej so se mu zasolzile oči od sladke bridkosti. Hudo je zavidal mučence iz tistih starodavnih časov, ko so krvoločni cesarji preganjali kristjane ter jih mučili na čudno umetelen način. „Lahko je bilo takrat biti mučenec in svetnik!“ je pomislil Aleš. „Ampak kdo se dandanašnji briga, če se človek pokriža pod razpelom? Še ne ozro se neverniki in gredo svojo pot!“ In nenadoma so švignile njegove misli v svetle oblake in gledal je s solznimi očmi, kako mučijo neverniki Aleša iz Razora, vernega kristjana. Krvoločni stotnik, tako strahotno oblečen, kakor so čuvarji ob božjem grobu, stoji velik in hud pred njim in pravi: „Stopi na ta križ, ki leži na tleh!“ — „Ne stopim!“ pravi Aleš. — „Stopi, ti rečem!“ — „Ne stopim!“ — In nato ga slečejo do nagega ter ga potisnejo, kakor svetega Vida, do pasu v kotel vrelega olja . . . ali pa ga, recimo, polože na raženj, kakor svetega Lovrenca . . . ali pa mu začno rezati v živo telo, kakor svetemu Jerneju . . . Aleš je stanoviten, gleda v nebo in molči . . . Prijeten mraz ga je spreletaval po hrbtu ob takih podobah in pomislil

je ves vesel: „Frčajeva Hana bi skoprnela od nevoščljivosti . . . onà bi stopila na križ, še plesala bi po njem!“

Vzdramili so ga hlapci, ki so se vračali s polja. Zlezel je z zapečka, ozmerjal je hlapce vse po vrsti z lenuhi in požeruhi, ker so imeli na mizi dišeče žgance, ko je večerjal on sam le krompir v oblicah, nato se je vrnil v izbo, zaprto in zaklenjeno vsem ljudem.

„Taki so dandanašnji . . . Redi ga, oblači ga, tolarje mu štej, janjca mu peci, sam pa puli travo . . . hlapec se je vzdignil nad gospodarja, ampak Bog bo že videl njegov napuh!“

Zaklenil je duri, zabil in zadelal je okna, nato je pokleknil in je molil tako dolgo, dokler se mu ni zazehalo. Molil je in je poslušal natanko, če niso kje zaškripala vrata, kakor bi ne smela, če se ni kje oglasil korak, kjer bi ga ne bilo treba, če ni kdo izpregovoril, ki bi bilo boljše, da bi molčal. Aleš je slišal tako tenko, da je razložil v zaklenjeni in zadelani izbi, če je šel voz po dolini in če je šel proti Podlipi, ali proti Vrhniki; če so se oglasili koraki blizu hiše, jih je poznal in jih je meril, vedel jim je smer in cilj; glasove je razločeval skozi zid in v daljavo in če ni razumel besede, je razumel glas . . . Dolina je spala, mir je bil pod nebom in na zemlji.

Ko je Aleš odmolil, je legel oblečen na peč. Tam je ležal vse leto, če je mrazilo, ali če je palilo. Težko plahto, štirikrat pregrnjeno, je imel pod glavo, noge pa so visele nizdol, če se ni sključil; kajti Aleš je bil dolg.

Po molitvi ni več veliko premišljeval, v leno spanje so se pogrezale misli in so se naposled resnično pogreznile.

Komaj se je to zgodilo, je pod zapečkom narahlo zaškrtalo, kakor da bi glodala miš v trhli les. Ampak, čudo božje, ni bila miš. Praskalo je kakor z močnimi, neporezanimi nohti; tičal je pod zapečkom neveren siromak in je gledal, kako bi se rešil.

„Tam ostani — kdo pa te je silil pod zapeček!“ je zagodrnjal Aleš v spanju.

„Teško je življenje svetnikov!“ je zastokalo zamolklo izpod zapečka.

„Kaj sem ga tam pustil? S pleči vzdigni!“ je svetoval usmiljeni Aleš.

Zaškripalo je, zaropotalo in življenje svetnikov se je zvrnilo na tla. Oprezno se je zasukal nevernik okoli debele knjige, skočil je na klop in njegova glava se je prikazala nad pečjo.

Aleš se je ozrl radoveden. Zadelana so bila okna, v izbi pa je bila tista čudna prosojna svetloba, kakor je v zraku, kadar ugasne večer.

Nevernik je stal na klopi, z dolgimi, krempljastimi prsti se je držal za rob peči, kosmati obraz se je režal široko.

Aleš se je vzdignil.

„Zakaj prihajaš ob tej pozni uri družčino delat? Podnevi bi bil prišel!“

„Nikar ne zameri, ampak v temi se počutim bolj domačega!“ je rekel nevernik, oprl se je krepko z obema rokama ob peč ter je sedel nenadoma, sam Bog vedi kako, poleg Aleša. Majhen je bil, ves pokvečen, hrom in grbast, obraz pa mu je bil starikav in zelo kosmat.

„Vsaj oblekel bi se bil malo, če prihajaš v goste!“ je zagodrnjal Aleš, ko ga je premeril z radovednim pogledom.

„Navada, Aleš, navada!“ je odgovoril nevernik in je sramežljivo povsesil oči.

„Zdaj se ne boš hodil še posebej oblačit; zapiši si za drugikrat, pa se ogrni s tole plahto!“ ga je potolažil Aleš.

Nevernik se je ogrnil in izza plahte je gledalo samo še dvoje kosmatih ušes, dvoje krivenčastih nog in zadaj skromen repek.

„Kako pa je kaj tam doli?“ je izpraševal Aleš. „Zdaj sva sama in lahko mi razodeneš, saj nisem baba!“ „Kako bi bilo?“ se je namrdnil nevernik. „Dolgčas in draginja!“

„Je že križ!“ je zavzdihnil Aleš. „Tudi v naših krajih niso nebesa!“

„Ne o teh žalostnih, o lepših stvareh sem se prišel pogovarjat s teboj!“

Nekoliko nezaupno se je ozrl Aleš.

„Sam si, Aleš, sam!“

„Da bi tako ne bil!“

„Tisto klavrno veselje, ki ga uživaš vsaki svetek tam v daljni Ljubljani —“

„Kaj bi tisto! Kaj bi tisto!“ je zamahnil urno Aleš.

„Saj ne rečem zaradi tega, da bi ti kaj očital! Vsak človek je časih rad malo razposajen in kjer ni greha, tam tudi čednosti ni! Ampak tisto veselje je kakor božična potica in velikonočni kolač! Kje pa je vsakdanji kruh?“

„Ni ga!“ je zavzdihnil Aleš.

„Takrat, ko si se malo poigral s tisto lepo živalco, s tisto belo Francko —“

Aleš je iztegnil roko.

„Kaj bi tisto! Kaj bi tisto!“

„Saj nič ne rečem! Dobro si ravnal in pametno, nobeden ne bi drugače! Blaga ni bilo!“

„Ni ga bilo!“ je pokimal Aleš nekoliko zamišljen, kakor da se je bilo narahlo zgenilo zagrinjalo pred hudim spominom.

„Kaj pomagajo najlepši zobje, če nimajo, da bi grizli? Prazna skrinja in lačna usta – klavrna bala!“

Aleš je škilil postrani nanj.

„Zakaj se mi prilizuje?“ je mislil natihem.

Nevernik pa je povzdignil glas.

„Aleš, zdaj te pa kar naravnost vprašam : ali poznaš Frčajevo Hano?“

„Da bi je ne tako!“

„Ali ni pametna ženska?“

„Prismojena babnica je!“

„Ali ni prijetna očem, lepo raščena in zdravih lic?“

Aleš se je narahlo razsrdil.

„Če si se prišel norca delat, bi bil rajši doma ostal! Ni prijetna očem, tudi lepo raščena ni, temveč strašilo je, da se Bogu usmili!“

Nevernik se je delal, kakor da bi ne slišal očitanja in še zakašljal ni.

„Kaj pa njena skrinja?“

Aleš je sklenil roke na kolenih in je pogledal proti stropu. Dolgo je gledal, nato pa je izpregovoril zamišljen.

„Res je lepa skrinja!“

„Tudi hiša ni napačna!“

„Prijazna hišica je!“

„In hlevi!“

„Tudi hlevi!“

„Polja!“

„Polja!“

„Gozd!“

„Gozd!“

In za hip sta umolknila obadva in sta obadva gledala v strop.

„Še nevernika samega, izkušnjavca, so obšle skomine!“ je pomislil Aleš. Nevernik pa je zavzdihnil in je izpregovoril.

„Da bi le tako prismojena ne bila!“

„Kaj treba babi pameti!“ je zagodrnjal Aleš.

„Da bi bila le malo bolj čedna!“

„Saj ni treba, da bi jo gledal!“

„Malo lepše raščena!“ je vzdihoval nevernik brez nehanja.

„Da le grbe nima!“ ga je tolažil Aleš.

In tako sta spet za hip umolknila, obadva zamišljena. Nenadoma se je začel nevernik stresati, kakor da bi mu bilo mraz pod plahto, Aleš pa je videl dobro, da se trese od tihega smeha. Videl je, in se je močno razhudil.

„Že poprej sem ti rekel, nevernik, da se nikar ne delaj norca, in da bi bilo nespodobno, če si prišel zgolj s tem neblagim namenom dramit ljudi iz poštetnega spanja! Saj res ni posebno pametna Frčajeva Hana, ampak pamet ni žamet in Bogu dopadljiva je tudi; res je nadalje, da ni očem hudo prijetna, ampak kaj je posvetna lepota? Nič me ne boš imel za norca, nič me ne boš dražil, zdaj že vem, kam drži cesta!“

„Nisem se tebi smejal, Aleš; ampak ko sem pomislil, da bo Frčajeva Hana nekoč še zakonska žena, me je poččegetalo v rebrih!“

Aleš se je namuznil.

„Zakaj pa bi ne bila zakonska žena? Tudi tako je še lahko svetnica, dasi ni v pratiki razen svete Ane in svete Monike nobene omožene svetnice — že zato ne, ker se ne spodobi, da bi se baba povzdigovala nad moža. Ampak če bi ji delalo svetništvo veselje, pa naj ji bo v božjem imenu, jaz ji ga ne bom kratil!“

„Veliko je vredna skupna moližev!“ je pokimal izkušnjavec s komaj prikrito hinavščino; Aleš pa se je naredil, kakor da ničesar ni opazil.

„Le to mi povej, kdo ti je vdahnil to koristno misel, ki si mi jo bil prišel razodet ob tem nočnem času! Vsak dan in vsako nedeljo sem jo videl, to Frčajevo Hano, pa sem pogledal v nebo ali pa v stran, namesto da bi jo presrčno pozdravil. Kako čudno je pač, da vdahne Bog lepo misel rajši zlodeju samemu, nego krščanskemu človeku!“

„Tudi v nebesih zadremlje včasih pravica!“ je rekel izkušnjavec, iztegnil je vrat, izkobacal se je izpod plahte in je skočil s peči na klop.

„Kam pa, kam? Lahko bi se še malo pomenila!“

„Polnoč je že blizu, moram še k Frčajevi Hani!“

„Kaj pa boš ti pri Frčajevi Hani? Pa ponoči!“ se je namrgodil Aleš.

Izkušnjavec pa ni nič odgovoril, samo zarežal se je široko ter je šel in odprl okno.

„Kaj pa boš ti pri Frčajevi Hani?“ je zaklical Aleš jezen za njim, ko je čepel nevernik že na odprtem oknu.

„Malo v vas! Malo v vas!“ se je veselo zasmel izkušnjavec in se je okrenil in je skočil in ni ga bilo več.

„Kjer ni vere, tudi poštenja ni!“ je zagodrnjal Aleš; legel je, položil je roke pod glavo in je zasmrčal . . .

Ko se je vzdramil, se je danilo zunaj; svež in blagodišeč je bil vzduh v izbi, zakaj okno je bilo nastezaj odprto.

Urno se je vzdignil Aleš, gledal je proti oknu z osuplimi očmi in strah ga je spreletel.

„Kaj je bil res pri meni?“

Iztegnil je levico kakor v zaščito, z desnico pa se je pokrižal trikrat zapored.

„Poberi se od mene, izkušnjavec!“

„Poberi se od mene!“

„Poberi se od mene!“

Bolelo ga je v tilniku in v križu, ker je ležal brez vzglavja na goli peči.

„Kje pa je plahta?“

Pod pečjo na klopi je ležala plahta, pa ne pregrajena, temveč tako razprostrta, kakor da je bila zdrknila komu raz pleča.

„Resnično je bil pri meni!“

Počasi je zlezel s peči, pa se je čuval, da bi ne stopil na plahto. Nato se je natanko razgledal po izbi; na polici si je bil pripravil pošten kos kruha in dvoje lepih klobas za nedeljsko južino — zdaj ni bilo tam ne klobas ne kruha; še sinoči je bil v kotu vrč, poln jabolčnika — zdaj ni bilo ne jabolčnika, ne vrča; na zapečku je bilo življenje svetnikov, mošnja tobaka in pipa — mošnje in pipe ni bilo več, življenje svetnikov pa je ležalo na tleh.

Aleš je sklenil roke, in je stal sredi izbe ves zamišljen.

„Kakšna čuda se vrše! Nikjer ni pisano, da uživa izkušnjavec klobase, da pije jabolčnik in da kadi tobak — pa vendar ni ne tobaka, ne jabolčnika in ne klobas!“

Skozi odprto okno se je oglasilo iz daljave zamolklosladko; na fari je zvonilo k jutranji maši.

Aleš se je popolnoma vzdramil.

„Nevernik tatinski — ob mašo bi me bil kmalu spravil!“

Brž je stopil v vežo, namazal si je škornje, omočil si je obraz, nato se je vrnil v izbo, in se je prazniško oblekel, celo nečimerno rdečo ruto si je prevezal okoli vratu, naposled je zabil in zadela okna ter zaklenil duri.

V veži je srečal Meto, staro, sključeno in zgrbljeno deklo, ki je bila pri hiši izza davnih časov. Aleš je ni rad srečaval, zakaj vselej se je čudno razcepilo njegovo srce; najprej je pogledal zlovoljen in je pomislil: „Brez hasni jo redim — podobna je njivi, ki jo gnojim in orjem, pa še bilke ne rodi!“ Takoj nato pa ga je sladko presunilo: „Vsak njen grižljeje je zame zasluženje pred Bogom — po svetu hodi kakor popolen odpustek!“

Ko je storil par dolgih korakov, se je ozrl, kakor se je ozrl vsako nedeljo. Napol so se odprla podstrešna vrata in tam se je prikazal veliki hlapec Šimen, kakor se je prikazal vsako nedeljo. Stal je tam bos, samo v srajci in v hlačah, škilil je na Aleša s čudnim nasmehom, kakor da bi se pačil in si je palil kratko pipo. „Seno boš zažgal — v cerkev pojdi rajši!“ je kričal Aleš in je žugal z gorjačo, kakor je žugal vsako nedeljo. Šimen, nevernik, pa se ni zmenil; škilil je in

se je pačil, in je palil dalje, dokler ni izginil Aleš za kapelico svojega patrona.

Tam je Aleš pokleknil in pomolil v naglici dvoje ali troje očenašev, da bi se potolažil ter krenil v druge misli; nato se je napotil proti fari.

Vsa rosna je bila dolina, solnce še ni seglo vanjo. Spala je tisto najlepše spanje, ko se srce že s sladko radostjo zaveda jutra in solnca, oči pa še dremljejo in trudnolena misel še ne razločuje sanj od resnice. Hladen in blagodišeč je bil vzduh, tenke bele megle so se vzpenjale v hrib in so se topile proti nebu, na Korenu se je že svetilo, blizu je bilo že solnce — še malo in žareča reka bo prišumela iznad Žalostne gore in iznad Krima.

Alešu je bilo prijetnosveže v obraz in v srce.

„Pa kaj, če je bil pri meni!“ je pomislil. „Saj ga nisem klical! Tudi misel, ki mi jo je razodel, ni da bi rekel! Čudnih apostelnov se poslužuje časih Gospod, saj je tudi v Ninive pošiljal malopridnega Jona! Njegova volja se zgodi!“

Tako je premislil. Od fare, od daljne Vrhnike, je zvonilo vdručič, vabilo. Aleš se je odkril in je stopil urno; ves mlad in lahek je bil njegov korak.

II.

Vrhnika, prečuden kraj! V mehkem domotožju mi zakoprni srce ob mislih nate. Kdo te je videl z bdečimi očmi, kdo te je spoznal? Šli so mimo, videli so bele ceste, bele hiše, in so šli dalje. Jaz pa sem ti pogledal v obraz kakor ljubljenemu dekletu in zdaj je moje srce bolno po tebi . . .

Kraj ravni pod gozdom, pod temnim, mogočnim Raskovcem sedi jata golobov; bele peroti se leskečejo v solncu. Tam je Vrhnika. Čez bore, čez hoje, od tihega Krasa, od morja šumi burja, plane v ravan, postane, vztrepeče, osupla in utolažena ob toliki lepoti. Bela kakor nevesta se sveti na holmu sveta Trojica, razgleduje se po solnčni ravni, po tihem, sanjajočem močvirju, do Žalostne gore in do Krima. Zamolkla pesem, kakor vzdih iz globoke zemlje, od visokega neba, pretrese jasno tišino; na Žalostni gori je zapel veliki zvon, ki kraljuje od Krima do Ljubljanskega vrha. Pod pesmijo, nad ravnino trepetajočo, se lesketajo vasi, ugašajo in se užigajo v čisti beloti: blešči se jim pod mladim solncem; kakor ob prostranem jezeru leže, bele, tihe; a iz jezera, v tišini sanjajočega, se vzdigajo samotni otoki, nizke, s slamo krite kolibe, gruče brez in vrb in visokih jagnedi.

Kdaj bo že drdral moj voz po široki cesarski cesti, kdaj bo že zavil pod Logom, da te zagledajo moje koprneče oči, o sveta Trojica? Kdaj bom že zaslišal tvojo sladko pesem, o sveti Pavel, patron in varuh Vrhnike? Kdo je čul tvoj glas in je pozabil nanj? Ne po materi, ne po ljubici ni jokal Amerikanec, ko mu je bilo žalostno pri srcu; po tebi je zajokal:

o ti svetega Pavla zvon,
ki te slišal več ne bom! . . .

In kdaj bom pozdravil tebe, ubogi sveti Lenart, ki stojiš pod sveto Trojico in pod svetim Pavlom kakor dete neboljeno in zavzdihneš le o mraku s tenkim, vdano prosečim svojim glasom? . . .

Na holmu svete Trojice se sveti med temnim zelenjem bela srajca; človekoljubni davkar cepi lesnike, z bistro pametjo in ročno roko snuje tihe stezice med mladim drevjem, po strmi rebri, in premišljuje v zadovoljnem srcu: glej, bil je laz nekoč, pust in gol, in pretvoril sem ga v zelen gaj; visoko bo raslo to drevje, z zapeljivo senco bo zaščitilo te moje tihe stezice in mladi praktikantje in golobradi črnošolci se bodo sprehajali tod in bodo šepetali mojo čast v sramežljivo zardela ušesa . . . Otre si čelo človekoljubni davkar in pogleda v dolino. Tam spodaj, daleč, že v solnčnem prahu, stoji župan in si ščiti oči z dlanjo in ogleduje belo srajco na holmu svete Trojice. Puško ima župan na rami, zelena je njegova suknja, tudi njegov klobuk je zelen. Prišel je, da bi si ogledal svoja bogato razprostrta polja, to Frtico, od vseh svetnikov blagoslovljeno, in da bi streljal vrabce. Župan je motril z bistrim očesom belo srajco na holmu in je pomislil v

svojem srcu: „Glej, kaj ni tam pod sveto Trojico davkar, ki cepi lesnike?“ In tudi davkar je zasenčil oči z dlanjo in je pomislil: „Glej, zdi se mi, da je tam doli pod Frtico župan, ki strelja vrabce!“ Tako sta pomislila in sta bila zadovoljna obadva, zakaj prelepo jutro je bilo, od solnca na čelo poljubljeno in vse radosti polno.

Pod svetim Pavlom, onkraj cesarske ceste, spi Močilnik v globoki kotanji, v večni senci. Kdo izmed vas, ki berete to zgodbo, je videl Močilnik in ne sanja o njem vsako noč? Izpod skale, višje kakor svetega Pavla zvonik, šumi črna voda; zašumi in takoj utihne, pogrezne se v globoko strugo, skrije se pod vrhe in molči vsa temna, Kaj se ji je sanjalo tam doli pod kraškimi skalami, in kaj jo je prestrašilo, ko je prišla iz noči v prosojni mrak? Tako molče usta, kadar se odpro oči po dolgem spanju in plane pogled, izgubljen, osupel, v preveliko lepoto . . . Tihe steze se vijo ob vodi, pod drevjem v senci; ustvaril jih je bil prav tako zapeljivi kakor človekoljubni davkar; če se zasveti v temi solnčni žarek, ki je bil izgubil pot med gostim drevjem in grmičevjem ter išče svobode, se zdi človeku, da vidi syetlo belo srajco in davkarja samega, ki si otira čelo in premišljuje. Tam na stezi, z belim peskom posuti, se zatajujejo koraki. Kaj bi se ne zatajevali, ko roma tam dvoje ljudi tako tesno objetih, da bi človek od daleč ničesar ne razločil in da bi se hudo razjezil, če bi spoznal to reč. „Koliko vode je v Močilniku!“ pravi davčni praktikant Golja. „Posebno spomladi!“ odgovori sramežljivo štacunarjeva hči...

Z dolgimi koraki je meril Aleš cesarsko cesto, z dolgimi koraki je premeril vso lepo in prostrano

Vrhniko in bil je na klancu pod svetim Pavlom, ko je zvonilo tretjič.

„Čisto še ob pravem času!“ je zahvalil Boga. „Če me je mislil ukaniti za mašo tisti nevernik, se je hudo zmotil!“

Pred cerkvijo pod visokimi stopnicami je še stala kolona, postavljena pred tednom dni novemu kaplanu na čast; zelenje je bilo že suho in velo, tudi napis je bil že zabledel. Napol v razmišljenosti, napol iz navade, se je Aleš odkril pod kolono, upognil je koleno ter se pokrižal. Paglavec, ki je pridrvil po stopnicah, se je zasmejal ter se spačil, Aleš pa se je zelo razhudil.

„Kaj pa se pačiš, negode? Ali bi rad, da ti uro navijem? Pa še ministrant je, mislim!“

Globoko upognjen je stopil Aleš v cerkev, ki je bila že precej polna. Potaknil je roko do dna v kropilni kamen, da mu je kapalo od prstov, križal se je dolgo ter vzdihoval, predno se je napotil dalje s čudno plazečimi se koraki in zibajoč se v životu, kakor da bi trudoma gazil sneg. Njegov obriti, zategnjeni obraz se je držal na jok, oči so bile napol povešene, toda videle so bistro in na vse strani, premikale so se hitro in nemirno, kakor da bi se prikazovalo dvoje drobnih miši izza špranje.

Brez velikega truda je došel Aleš do velikega oltarja. Umikali so se mu radovoljno, ker je neblago dišal. Aleš si je preoblekel srajco le ob največjih praznikih, tudi cunj, ki jih je nosil namesto nogavic, ni menjal veliko in umival se je samo ob nedeljah, ker ni bil nečimern. Do pasu se je priklonil, zamižal je popolnoma ter je treščil hkrati na obedve ko-

leni. Šele ko se je oglasil tenki zvonec ob durih zakristije, je vzdignil nekoliko obraz ter se ozrl izpod trepalnic.

Iz zakristije je prišel v ornatu kaplan Anton.

„Velik pa ni!“ je pomislil Aleš. „Še za ministranta bi skoraj ne bil, saj vidi komaj na oltar. Kako bi tak božjo besedo oznanjal? Rad bi videl, kaj bi opravilo tako revše med zamorci in drugimi divjaki — ampak saj si ne upa tja!“

Res ni bil velik gospod Anton, segel bi Alešu komaj do rame. In vrhutega je bil v obraz bledikast in bolehen, roke pa je imel tako tenke in drobne, kakor kakšno ljubljansko dekle.

„Še dobro je, da mu nosi bukve ministrant; sam bi jih ne privzdignil!“ je zagodrnjal Aleš v svojem srcu. Jezen je bil na kaplana Antona že od začetka, še predno ga je natanko ogledal in presodil, najbolj zategadelj, ker so ga bili ob slovesni maši nekako v stran porinili in se je šopirila pred velikim oltarjem sama domača in tuja gospoda, kakor d
na obleko, ne pa na zasluženje. Komaj pa je videl novega gospoda od blizu, se je ta jeza takoj utrdila in ukoreninila, dasi pravičnih vzrokov ni bilo. Tako gre človek po cesti, sreča neznanca, ki ga nikoli ni videl in ga morda nikoli več ne bo in ga vendarle mahoma in brez premisleka zamrzi. Bog vedi: v prejšnjem, daljnem življenju, ki je ostalo samo še v nerazločnih sanjah, je videl morda nekoč tisti obraz; oči ga ne spoznajo več, srce ga spozna.

„Zdaj bi le še slišal, kako bo govoril! Čudež bi bil, če bi se ne izkazalo, da tenka trobentica tenko cvili!“

Gospod Anton je stopil na prižnico; tako majhen je bil, da so videli verni kristjani samo glavo in komaj še ovratnik ter dvoje tenkih belih rok, ki sta se časih prikazali izza predolghih rokavov.

„Za otroke ni prižnica!“ je razsodil Aleš. „Pručico bi mu bili podstavili!“

Komaj pa se je gospod Anton oglasil, je Aleš široko odprl osuple oči in spreletelo ga je kakor strah. Čudo je že bilo, da je bil kaplanov glas popolnoma drugačen, kakor bi mu ga bil prisodil človek po životu in obrazu; krepak je bil in blagodoneč, da se je razlegal jasno do orgel in da so ga razločili natanko celo fantje, ki so stali pred vratmi. Še večje čudo pa je bilo, da se je zazdelo Alešu ob prvi besedi, kakor da je slišal že nekoč tisti glas; in ta občutek je bil zmerom bolj razločen v njegovem srcu in zmerom bolj neroden, skoraj je bil podoben tisti plahosti, kakor jo občuti človek ob vročem, soparnem dnevu, ko vstaja tam nekje siv oblak.

„Nikoli nisem videl tega človeka, nikoli ga nisem slišal!“ je pomislil Aleš v svoji pameti in je stresel nejevoljen z glavo.

„Pa vendar sem ga že videl in slišal!“ je pomislil takoj nato strahoma v srcu.

Tako globoko se je zatopil Aleš v čudne in sitne misli, da je slišal samo glas govornikov, besede pa ni razumel nobene. Skoraj prestrašil se je, ko je glas nemudoma utihnil in je zašumelo in zakašljalo okoli njega, kakor zašumi in zakašlja po pridigi.

„Kaj je že pri kraju?“ je obstrmel Aleš. „Saj je komaj začel — pretegnil se resnično ni!“

Pred oltarjem se je prikazal gospod Anton, ko se je vračal s prižnice v zakristijo. Alešu se je zdel še

manjši kakor poprej, še bledejši in bolehnější, kakor da bi se bil zanikrn otrok našemil v duhovski ornat ter koračil smešnomoško pred oltar. In v Aleševem srcu se je mešalo zaničevanje s srdom in tiho bojaznijo.

„Ne smel bi se tako ponašati ta paglavec . . . ni pravica, da ima velike blagoslove, ko jih nimajo svetniški in zaslužni ljudje . . . ampak vendar še mi zdi, da sem ga že videl nekoč in slišal . . .“

Tako zmedene in nerodne so bile Aleševe misli do povzdigovanja. Samo med darovanjem, ko se je vila okoli oltarja dolga procesija in so metali verni kristjani petice in desetice na srebrni krožnik, se ni izneveril svoji navadi in je molil zelo goreče; v klopčič je bil zviti, ni odprl oči ne za hip in si je trkal na prsi, da je bobnelo. Ob navadnih nedeljah, ko je cerkovnik pobiral med pridigo, ga je potrkal časih s puščico po rami ali pa tudi po glavi, da je prijetno zarožljalo; Aleš pa se ni zmenil in je molil. „Bo že prišel zlodej pote, nevernik!“ si je mislil. „Trkaj le, odprl pa ne bom!“

Med povzdigovanjem, ko je bilo vse tiho in se je slišalo samo zamolklo bobnenje skesanih prsi, ga je nenadoma spreletel spomin in ozrl se je naskrivoma, še predno se je okrenil kaplan z monštranco.

Frčajeva Hana je klečala nedaleč od njega, še za par korakov bliže oltarju, tako da se je je moral ogibati ministrant, kadar je prenašal bukve. To se je zdelo Alešu nekoliko zamalo, toda iz boljših nagibov je zatrl svoj tihi srd.

„Naj kleči, kjer ji drago! Če se ji zdi prav in prijetno, naj sede na oltar; prostora je zanjo dovolj!“

Njen obraz je videl samo od strani in si ga je natanko ogledal. Ni bil lep obraz, ampak grd tudi ni

bil; nekako premehak je bil, previseč, kakor brez kosti in človeku se je zazdelo, da bi ga lahko po svoji volji zgnetal med rokami; ne posebne pameti ni razodeval, ne posebnega kesanja, tudi čisto nič zlobe in pretkanosti; oči so bile uprte v gospoda pred oltarjem, nedolžne so bile in polne pobožnosti. Oblečena je bila Frčajeva Hana bolj skromno in ponižno, kakor kmetiška dekleta, ki so šumela v pisanih krilih; vsa v črnikasto se je bila dela, še židane rute ni imela na glavi, kar si privošči ob nedeljah vsaka beraška gostača. Zaradi te ponižnosti pa je bil njen život še bolj suhoten, sključen in tako malo zapeljiv, da je Aleš narahlo zavzdihnil.

Komaj pa je zavzdihnil, je pomislil na tisto prelepo hišico za cerkvijo nad klancem, na tisto preprijetno kajbico, in razjasnil se mu je obraz.

„Kaj bi se zmrdoval nad to suhotnostjo?“ je govoril v svojem srcu. „Kakšne pa so druge, če jih pogleda človek s pravičnim očesom? Ni mi do tolšče; mast je boljša v hrambi nego pod tujo kožo. In slabo bi se podala Alešu ničemernost! Tri ogle podpira žena pri hiši; naj jih podpira — drugo bomo že kako opravili!“

Na sladek smeh mu je bilo, dolge ustnice pa so se premikale v urni molitvi.

Narahlo ga je sunil sosed v rebra.

„Ne dišiš prijetno, Aleš!“

„Moli, nevernik, moli!“ je godrnjal Aleš.

„Po žveplu dišiš, Aleš, po žveplu in smoli!“

„Stran od mene, pa ne bo dišalo več!“ je odgovoril Aleš, sklonil se je še niže in je goreče molil.

„Pa res je zadišalo tako čudno, kakor da bi se sam zlodej motal tod okoli!“ je pomislil Aleš. „Doma me ne pusti pri miru, celo o polnoči ne, pa lazi še v

cerkev za mano, izkušnjavec! Stran se poberi, v imenu božjem in vseh svetnikov!“

Komaj je zarotil izkušnjavca s pobožno mislijo in besedo, se je ozrl na drugo stran, na zaželjeno, in vztrepetalo mu je srce. Zakaj v tistem trenutku se je bila ozrla tudi Frčajeva Hana, z odkritim očesom, ne postrani in izpod trepalnic, se je ozrla na Aleša. On pa se je skrčil tri gube, trkal si je na prsi in je gledal v izpod molitve tako naskrivoma, da bi ga sam izkušnjavec ne bil opazil.

Neizrečena radost je spreletela srce Aleševo.

„Sredi pobožne molitve je pogledala name, v srcu me je videla in v molitvi! . . . Norec, da sem se jezil na nevernika, ko se je opolnoči napravljal v vas k tej Frčajevi Hani! Bog vedi, kaj ji je povedal na uho, zakaj čudne aposteljne si izbira Gospod! Kaj bi ji bil povedal? Da je Aleš postaven in spodoben mož in da je Bogu dopadljiv; če ji tega ni povedal, je velik lažnjivec . . . ampak kadarkoli je prišel, nikoli nisem zapazil, da bi se bil lagal . . .“

Komaj se je zalotil Aleš ob takih mislih, se je preplašil ter se urno prekrižal.

„Kako zmedeta človeka izkušnja in ljubezen! Saj ga ni bilo pri meni, nego sinoči, in še tisto če niso bile zapeljive sanje! . . . Glej, mašo mi je vzel, za mašo me je ukanil!“

Zares je zazvonil poslednji blagoslov. Visoko je vzdignil kaplan monštranco, tako da je gledal izpod nje njegov bledikasti, bolehní obraz; ves je bil zavít v dišeče kadilo, kakor da bi stal na oblaku. In ko je gledal izpod monštrance, se je zdelo Alešu, da gleda naravnost nanj; nepremično, mirno, nič očitajoč, samo resno izprašujoč, kakor pri veliki izpovedi.

Aleš je zamežikal pred tem pogledom in se je upognil tako globoko, da se je s čelom skoraj dotaknil tal.

„In vendar sem ga videl!“ je pomislil in po hrbtu ga je spreletelo kakor mraz.

Nobeden ni čakal, da bi odpele orgle svojo zadnjo mogočno pesem; verni kristjani so se gnetli do vrat in samo tisti so ostali, ki so imeli še svoje posebno opravilo z Bogom. Tudi Aleš je ostal.

Molil ni zelo prisrčno, premišljeval pa je veliko.

„Če sem ga videl, ali če ga nisem videl — ničesar ne zahtevam od njega in on ne bo od mene ničesar zahteval! Kaj pa bi hotel od mene, krščanskega siromaka? In če bi hotel mojo hišo, moj hlev, moje polje, pa makar mojo dušo — kako bi do mene to bolehavo revše, ki je tako zanikrno, da ga komaj Bog vidi!“

Tako se je potolažil Aleš, nato pa so preskočile njegove misli na drugo pašo. Že prej ga je jezilo, da so se obračale nedolžne oči Frčajeve Hane zmerom naravnost v kaplana in v njegov jetični obraz, kakor da bi bili zapisani vsi štirje evangelji tam.

„Take so babnice! Preži nanj, kakor da bi imel nebesa naprodaj, pa je morda bolj z grehi in skritimi nadlogami obložen, nego vsakteri izmed nas, ki klečimo na tem trdem kamnu, namesto da bi se šopirili pred oltarjem! Žegni še niso izvirek in posoda vseh čednosti! Posebno tale bledikavi in jokavi smrkavec menda ni za nič drugega ustvarjen, nego da meša betice tem prismojenim babnicam!“

Na tak način je prevzela ljubosumnost Aleševo srce. Ampak vdal se ji ni brez prigovora, zakaj na tretjo pašo so preskočile njegove misli.

„Ta si pač ne bo iskal takih suhih hrušk! Ta pač ne bo večerjal krompirja v oblicah! Zastonj, o Hana Frčajeva, so se obračale vanj tvoje zaverovane oči! Rad bo užival tvoje piške in tvoje potice, ampak tvojo zamaknjenost bo naskrivaj pod mizo vrgel, kakor psu oglodano kost, ali pa jo bo prodajal nadrobno za prikupen smeh . . . Zdaj pa mene poglej, ki sem mož postaven in brez hinavščine: tja upri oči, sem jih upri, pa sodi po pravici!“

Ko je odmolil se je pokrižal, priklonil se oltarju in vsem svetim podobam ter šel poslednji iz cerkve. Pri branjevcu je pil počasi kapljo žganja, z ljudmi pa ni govoril veliko, ker so bile preveč na samem njegove misli.

„Kaj boš še v krčmi molil, Aleš?“ ga je vprašal Anton.

„Človek nikoli zadosti ne moli!“ mu je odgovoril Aleš, ki je bil bolj čemereren in hud kakor ponavadi.

„Kaj pa gospod Anton? Kako ti je pogodi? Ti bi ga lahko pestoval!“

„Duhovnik je!“ je rekel Aleš oprezno, da bi ne ciknil ne na to, ne na ono stran.

„Čuden duhovnik!“ se je oglasil zanikrno oblečen kajžar, ki je bil pijan že navsezgodaj. „Njegovo mater sem poznal.“

„Kako da si jo poznal?“ se je začudil branjevec.

„Poznal sem jo in jo še poznam . . . zadnjič sem ga videl na cesti, pa sem spoznal njegovo mater . . . Bog sam vedi, kako je prišel do žegnov!“

„Pijan si, Andrejaz!“ se je zasmel branjevec.

„Señ pa pijan! Na, toči!“

Alešu je bilo zmerom bolj neprijetno; rad bi bil vprašal, ni vedel kaj, zato je popil in je šel.

„Pijan je tisti Andrejaz, razbojnik lačni, nevernik! Sanjalo se mu je Bog vedi kaj, pa pride in pravi: poznal sem mu mater in jo še poznam! Vraga je poznal, pa ne mater . . . še gospoda samega nikoli ni videl, in samo zato je govoril, da se mu je pijani jezik malo zganil!“

Ves potr in zlovoljen se je vrnil Aleš v cerkev in dolga in puščobna kakor nikoli se mu je zdela deseta maša. Na župnika se še ozreti ni maral, bolj zopern mu je bil nego kdaj poprej. Sovraštvo je bilo že staro, začelo se je takrat, ko se je hotel Aleš izpovedati, pa je župnik nenadoma stopil iz spovednice, prijel dolgega Aleša krepko za uho ter ga pošteno stresel. „Če si tak razbojnik, da se mi potikaš po spovednicah od jutra do noči, pojdi rajši k biričem, da ti nalože petindvajset gorkih in te povrhu še zapro ob vodi in ovsenjaku! To bo pokora zate, lenuh in maloprida!“ — „Taka je dandanašnji!“ je pomislil Aleš v svoji jezi. „Nekoč so preganjali kristjane Herodeži in Djoklecjani, zdaj pa nas preganjajo duhovni pastirji!“ In odtistihdob ni maral župnika, tudi k izpovedi ni več hodil k njemu. — Star in nadležen je bil župnik, roke so se mu tresle, da je komaj še držal monštranco, njegov pogled pa je bil bister in strog, — iz velega, vse razoranega obraza dvoje tenkih plamenov, vero oznanjujočih.

„Kaj kolovrati tod na stara leta, vés pohabljen, ljudem v nadlego!“ je godrnjal Aleš. „Na tako sorto še ob eni ne bo maša pri kraju; in če pridigati več ne more, naj na prižnico ne leze!“

Tudi zato je bil jezen Aleš, ker ni ugledal Frčajeve Hane. Zmerom jo je videl tam, tako natanko in brez razločka je klečala na svojem prostoru, kakor

je stal svetnik v oltarju: ob jutranji maši, ob deseti in ob litanijah. Ozrl se je in ni je bilo — kakor da bi bil po čudežnem naključju izginil svetnik z oltarja ter se klatil Bog vedi kod, po Močilniku morda.

„Da bi le v zakristiji ne bila! Tisti prebrisani cerkovnik, kakor je klada, jo je že parkrat ošvrknil s svojimi krmežljivimi očmi, ko ji je pomolil puščico pred nos . . . Tudi na koru ni treba da bi bila; kakor je organist star in nadložen, vendarle ga morda še imajo skomine . . . Ampak še najhuje bi bilo, če se je zapodila za tistim bledikastim paglavcem!“

Tako je minila deseta maša v jezi in hudih mislih. Krščanski človek, utrjen v vseh čednostih, je prenašal težko trpljenje.

Ob kosilu je popil Aleš v krčmi pod cerkvijo dvoje kozarcev vina in se je nekoliko utolažil.

„Če se zgodi tako, ali če se zgodi drugače!“ je preudaril. „Lahko se zgodi dobro, slabo pa se ne more zgoditi! Kar imam, je moje, kvečjemu da mi dajo še kaj zraven!“

Ko je tako dobro premislil, se mu je srce polagoma razvedrilo.

„Tako ali tako!“ je rekel, ko je šel k litanijam.

„Tako ali tako!“ je rekel, ko je prišel od litanij.

In se je napotil na svojo veliko in slovesno pot.

Prečudno lepa in prijazna kajbica je stala nad klancem, visoko za svetim Pavlom, in se je razgledovala po Vrhniki in po vsi prostrani ravni do Ljubljane, v solnčni megli utopljene. Ob zelen hribec se je naslanjala kajbica, bleščeče je bila pobeljena, okna so bila zelena, vrata so bila rdeča, nad vratmi pa je stala Mati božja z Jezusom v naročju.

„Dobro bi nam bilo tukaj bivati!“ se je razveselil Aleš, ko je ugledal kajbico, ampak takoj se je začudil in narahlo razsrdil.

Iz veže je stopil gospod Anton. Še bolj bled in še bolj suščast se je zazdel Alešu njegov obraz. Odkril se je in se je poklonil, gospod pa se je komaj dotaknil širokega klobuka in se je ozrl na Aleša z dolgim, motnoresnim pogledom.

Aleš je držal klobuk v roki in je gledal za njim.

„Kaj hočeš od mene?“ je izpregovoril v svojem srcu; gospod, pa ga je bil najbrž slišal in se je ozrl na klancu tako počasi in tako natanko, da je spreletelo Aleša kakor hud spomin.

„Skriva, čaka!“ je zasumil in zagodrnjal. „Bog vedi, odkod se je bil privlekel, pritepenec!“

Široko je zamahnil z roko, nato se je pokrižal.

„Tako ali tako!“ je rekel in je stopil v vežo.

III.

Aleš je naravnost odprl duri in stal na pragu globoko upognjen, kučmo v roki.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“

Hana se je okrenila, sladko je nagnila glavo in je odgovorila:

„Na vekomaj amen!“

Aleš je po svoji navadi prav polagoma in ponižno zapiral duri, kakor da bi se bal osornega sprejema.

„Kaj pa ti, Aleš?“ je vprašala Hana prijazno.

„I, kaj bi!“ je odgovoril Aleš nekoliko v zadregi; z eno roko je držal še za kljuko, v drugi je držal klobuk in se je oziral po izbi.

„Kako prijetna izbica je pač to, kako nad vse lepa izbica . . . kakor kapelica Matere božje!“

Resnično je bila izbica zelo podobna kapelici. Če je človek odprl duri, je zagledal pred seboj v steno vdolben visok in globok oltar, v oltarju pa lurško Mater božjo, iz lesa izrezano in tako umetno poslikano, da je stala tam kakor živa; v zelenju je stala in v dišečem cvetju, zadaj pa so bile naslikane temne skale; vse je bilo tako lepo in resnično, da je Aleš nemudoma pokleknil in se pokrižal.

Očitno je bila Hani pogodi ta pobožna navdušenost, zakaj nasmehnila se je prijetno.

Še velikokrat je vzkliknil Aleš ter se začudil, ko se je razgledaval po izbi. Na desni strani oltarja je visela podoba Matere božje sedem žalosti, na levi strani podoba Matere božje z Jezusom v naročju, prelepa podobica Device Marije pa je stala na nizki omarici pod poveznjenim steklom.

„Koliko je pač lepega in dragocenega na svetu!“ je občudoval Aleš.

Nadalje so visele na steni v pozlačenih okvirjih podobe devic mučenic svete Neže, svete Agate in svete Barbare, na drugi steni med okni pa je bila velika podoba Janeza Krstnika, Haninega patrona, ko je krščeval Kristusa v reki Jordanu. In v kotu je viselo razpelo od čistega srebra in rdeča lučka je gorela pod njim, in v sredi izbe, tik nad mizo, je visel na pozlačeni, če ne zlati verižici bel golob, z oljkovo vejico v kljunu.

„Kakšna božja čuda!“ je vzdihnil Aleš s solznimi očmi. „Hudo je človeku pri srcu, če vidi kaj takega, ker precej spozna svojo grehotnost in nevrednost!“

„Le sedi Aleš, pokusi malo kruha, malo krače, pa tudi kapljice vina se nika ne brani: saj ni greh, če je človek vesel na Gospodov dan!“

„Lep začetek!“ je presunilo Aleša, ko je sedel za pogrnjeno mizo. Hana je porinila predenj krožnik, na katerem je bil kos krače, masten in obilen, komaj za silo načet; tudi kozarec, ki ga je postavila predenj, je bil do polovice še poln, predno je dolila.

„Ne bom se branil krščanske blagodarnosti, Bog ti povrni!“ je rekel Aleš, v srcu pa je pomislil: „S tistega krožnika jem in iz tistega kozarca pijem, kakor je pil in jedel kaplan; kakor vrabec je zobal, kakor pišče je pil — slab tek imajo slabovestniki!“

In ko je jedel in pil, sta se pogovarjala o prijetnih in koristnih rečeh.

Naravnost pred seboj na steni je gledal podobo svete Neže in zato je rekel:

„Velika in zaslužna svetnica je bila sveta Neža, ampak mlada je bila.“

„Toliko večje je njeno zasluženje, da je v zgodnji mladosti, še v otroških letih, prelila kri za sveto vero in za Kristusa!“ je odgovorila Hana resno in s poudarkom.

„S te ceste pa kar stran!“ je pomislil urno Aleš ter je nemudoma zaokrenil.

„Tudi jaz sem takih misli!“ je rekel in je pogledal na podobo z zaupanjem in občudovanjem. „Toliko boljše je za take mlade svetnike in svetnice, ker bi jih bile nadlegovale v poznejših letih še Bog vedi kakšne izkušnje.“

Hana pa je odgovorila:

„Veliko laže se ubrani izkušnjavam odrasel človek, ki je utrjen in izkušen, nego pa otrok, čigar bela duša ne pozna še zlega in je bolj dovzetna za posvetne sladkosti!“

„Tudi ta kolovoz ni bil pravi!“ si je očital Aleš. „Le brž drugam poženi!“

„Vse je res, Hana, kar praviš, in nevernik bi bil, kdor bi hotel jalovo svojo modrost poizkušati na teh svetih rečeh!“

Privzdignil je nogo, ker se mu je zazdelo, da ga je bilo nekaj vščipnilo v bedro.

„Kaj onegavi pod mojimi nogami?“ je pomislil jezen, na glas pa je vprašal: „Ali bo že kmalu postavljena kapelica svetega Antona v Močilniku?“

„Maja meseca jo bodo blagoslovili!“ je pripovedovala Hana. „Podobo sem videla v Ljubljani —

kakor živ je sveti Anton, na skali sedi in bukve ima na kolenih; tudi izkušnjavec je poleg.“

„Kakšen izkušnjavec?“ se je zaleto Alešu.

„Kaj še tega ne veš, da je izkušal sam hudi duh svetega Antona puščavnika? Izkušnjavec v podobi praseta!“

„Vem, kako bi ne vedel?“ je hitel Aleš. „V podobi praseta torej?“

„Praseta! Prav lepa živalca je, oči pa ima hudobne, ker je izkušnjavec!“

„V podobi praseta!“ je ponovil Aleš na tihem in obšlo ga je v izgubljenih mislih: „K meni še nikoli ni bil prišel v podobi praseta!“

„Ali bo draga tista kapelica?“ je vprašal oprezn o kakor se je spodobilo za tako vprašanje.

„Kaj bo draga? Tristo goldinarjev komaj — saj je napol lesena!“

„Tristo goldinarjev!“ je vzkliknil Aleš prestrašen. „Ko ni ne zlata ne srebrna!“

Presunilo ga je, kakor da so bili prišli tatovi ponoči ter mu ukradli iz skrinje tristo svetlih goldinarjev.

„Babnica frečka tako noro, da nazadnje še za pogreb ne bo imela! Tukaj znamenje, tam kapelica, včeraj bandirji, danes oltar — od samih kapelic in bandirjev pa še Janez Krstnik ne bi živel, ki je imel vsaj kobilice. Ti bomo že zaklenili skrinjo!“

Komaj je tako premislil, ga je uščipnilo pod stolom v drugo bedro.

„Ali imaš psa pri hiši, Hana?“ je izbleknil brez premisleka.

„Kaj se ti je zbledlo, Aleš, da tako nečedno in nespametno govoriš? Kaj bi s psom in odkod ti ta misel?“

Pogledala ga je nezaupno, skoraj bojzljivo.

Aleš se je smehljajal v zadregi, toda kadar se je Aleš smehljajal, je bil njegov obraz čudno zgrbljen, jokav in kisel.

„Saj sem le tako rekel... sam ne vem, kako mi je prišlo na pamet . . . Kakor da bi bil pes zacvilil tam kje . . . v veži morda . . . tako se mi je zdelo!“

Zaškrtalo je pod stolom, Aleša pa je v tistem hipu spreletelo spoznanje. Namesto da bi se prestrašil in da bi planil, ali da bi ga bilo vsaj malo sram take skrite družčine, je bil celo zadovoljen v svojem srcu, začutil se je mlajšega in krepkejšega, skoraj fantovskega.

„Kaj ti si tukaj, potepuh, nevernik?“ je pomislil tihovesel. „Kakšna korajža! Še oltarja se ne boji in vsega nakopičenega svetništva! — Samo toliko ti rečem, da nikar ne ščiplji; saj nisi več otrok, da bi neumnosti uganjal!“

Tudi Hana sama je zapazila, kako se je nena-doma ves razvedril njegov obraz, tako da je bil do-brovoljen in celo nekoliko predrzen.

„Kaj pa te je tako razveselilo, Aleš?“ se je začudila.

„Kaj bi me bilo drugega razveselilo, nego tisti pes, ki je cvilil v veži?“ se je zasmel. „Zares čuden pes, da mu nikjer ni enakega!“

Tudi Hana se je nasmehnila, Aleš pa je bil, sam ni vedel zakaj, zmerom bolj vesel in samo se mu je smejalo v srcu..

„Ampak zares, Hana: takole v samoti domuješ, ob veliki cesti, pod hribom, — kaj te nikoli ni strah ponoči?“

„Kdor zaupa v Boga, ne pozna strahu!“ je od-govorila Hana.

„Tisto je že vse res; ampak ljudje so pohlepni in hudobni, ne boje se, da tako rečem, ne Boga ne zlodeja in ne spoštujejo tudi najsvetejših reči! Tale oltar bi ti obrali kakor tepko! Saj je komaj uro hoda proti Logatcu, ko so našli kraj ceste, par klafter v hosto, človeka brez glave! Taki razbojniki so ljudje dandanašnji; Bog jim da živeti in ravnati, najbrž zategadelj, da pošilja kristjanom izkušnjave in nadloge, ker bi se drugače razvadili!“

Hano je nekoliko zazebló, njeno verno zaupanje se je narahlo omajalo. Aleš pa je zaslišal pod stolom pritajen smeh in je brcnil z nogo.

„Ali boš tiho? Ne straši babnice!“ je zagodrnjal.

„Kaj si rekel, Aleš? Ali si kaj rekel?“ je vprašala Hana tiho in zaupljivo.

„Sam seboj sem govoril, Hana! Rekel sem, kako je bilo nespametno in pohujšljivo, da sem te strašil! Bog pač nikoli ne bo privolil, da bi ti storil neveren razbojnik kaj žalega! Ne samo zaradi tistih lepo tkanih rdečih bandirjev in zaradi belih, prijetno poslikanih kapelic, temveč tudi zato, ker pošilja Bog najbrž izkušnjave samo tja, kjer se izplača! Kaj bi tebi izkušnjavec? Še na prag bi ne stopil, že v veži bi se mu zašibila kolena!“

Tako je govoril prekanjeni Aleš, v srcu pa so se mu smejale čisto drugačne misli.

„Zdaj se je pot kar sama odprla. Bog vedi kako! Tale nevernik pod mizo je res vse kaj drugega nego veren kristjan, ampak kadar je treba človeku pametne misli, je vendarle postrežljiv, bister in pripraven!“

Napol iz hvaležnosti, napol iz prešernosti je krepko brcnil pod mizo.

„Prav zares, Aleš, si me nekaj v strah spravil s svojimi besedami! Posebno o tistem človeku se mi bo sanjalo nocoj, ki so ga našli kraj ceste brez glave . . . Zakaj pa si mi to povedal, Aleš?“

Aleš je bil povесil glavo, da bi pokazal svojo skesanost.

„Saj sem rekel, da so bile prenačljene in lahko-miselne moje besede! Ampak kolikor bolj jih pre-mišlujem, toliko bolj se mi zdi, da je bilo nekaj malega resnice v njih. Zakaj z bolj zbranim srcem in z bolj zamaknjeno mislijo moli človek, če so duri zaklenjene in če je pes pri hiši . . . Pa kaj bi pes? Žival je žival in za masten kos krače bi ti sama skočila za vrat! Edini varuh je Bog in pa kvečjemu še zvesta duša, ki skrbi zate in moli s teboj!“

Hana je gledala Alešu v obraz, pa se ji je zazdelo, da je že nekoliko teman in nerazločen; tudi v izbi je bil mrak in lučka pod srebrnim razpelom je bila svetlejša, iz oltarja pa se je svetila samo še bela halja Marijina.

„Kako hitro se je znočilo nocoj!“ je vzkliknila Hana osupla in prestrašena. „Resnično, Aleš, strah me bo nocoj!“

Namesto da bi ga vščipnil, je zdaj izkušnjavec samo počelgetal Aleša po bedru, in Aleš je bil zato še veliko boljše volje.

„Res, čudno hitro se mračí, prav poseben večer je nocoj, kakor da bi se Bogu in zlodeju mudilo do noči! Stavim, da je na Vrhniki še svetel večer in da se na Bregu še sprehaja gospoda! Tukaj pa je že noč, da te komaj še vidim, Frčajeva Hana!“

Hani je bilo na jok; kakor nikoli poprej so gledali strahovi iz kotov, odgrinjali so okna z oprez-

nimi prsti, prikazovali so se celo iz oltarja in škrtali so tiho pod mizo.

„O Aleš, kako čudna je tvoja govorica nocoj! Že tako me je strah, ko se je znočilo kakor ob nevihti, ti pa se smeješ, kakor da si bil pricopral to nevihto sam!“

„Luč prižgi, Hana, vse luči prižgi, kolikor jih je pri hiši! Kako da sem jaz bil pricopral to hudo noč? — Vidiš, Hana, kako te je strah; že noči se bojiš! Kaj bi ne bilo prijetno in koristno, če bi imela človeka, ki bi skrbel zate in ki bi te čuval dan in noč?“

Dolgo je čakala Hana, predno je odgovorila.

„Kako pa to misliš, Aleš?“

Tudi Aleš je dolgo pomislil, predno je odgovoril.

„Kako bi mislil? Sama si razloži, Hana, sama preudari in sama izberi — nič drugega ne rečem!“

Ni vedela Hana, kako se je izgubila njena roka; posegla je po kozarcu in ponevedoma je omočilo vino suhe ustnice.

„Pa bi vendar rada vedela, kako si mislil!“

„Vsa čast neverniku!“ je čudoma pomislil Aleš. „Tako velika je njegova modrost, da me je komaj v bedro vščipnil, pa je babnica že skoraj hujša od mene!“

„Kar sem mislil, Hana,“ je rekel, „tega ti nocoj ne morem povedati, ker me je sram. Ampak še pride dan in pride čas, ko ti bom vse po pravici razodel, kako mislim in snujem. Naj se zgodi tako, ali naj se tako zgodi — pokleknil bom in bom rekel: volja božja je bila, njegovo ime bodi hvaljeno!“

Ko je tako govoril in povedal, se je čudil in je pomislil.

„Zares, pletó se besede, kakor komaj svetemu Avguštinu — tako so napisane, kakor da bi jih z naočniki bral. Ali naj dobro pomeni, ali naj pomeni slabo, nekaj pomeni na vsak način! . . . Zastonj ni kolovratil nevernik k meni opolnoči, zastonj ne čepi zdaj pod mojim stolom: ali se bo zgodilo, da me ukani, ali pa ga ukanim jaz!“

„Nemir in bridkost si prinesel seboj, o Aleš“ je vzdihnila Hana in je prižigala svetilko. „Komaj vem, kaj si rekel, in vendar so me hudó razžalostile tvoje besede . . . Zamizala ne bom vso noč in bom poslušala, če ne gre morda kdo po veži, tiho, v copatih, če ne prijemlje morda kdo za kljuko!“

Jokav je bil njen glas in solze so bile v njenih očeh, tako da se je zasmilila Alešu.

„Ampak zakaj tako, Frčajeva Hana! Kadar boš sama in te bo strah, poglej skozi okno, pa boš videla cerkev, božji hram, in konec bo vseh izkušnjav in bolečin!“

„Malo pomaziliti je že treba ranico, trna pa ne bom izdiral!“ je pomislil natihem. „Naj malo peče, naj malo gloje, škodilo ne bo nič!“

Vstal je, vzel je kučmo in palico.

„Kaj že greš, Aleš?“

„Saj vidiš, Hana, da je zunaj že cela noč in da mi tudi zvezde ne bodo svetile nocoj; pot je dolga do Razora in samotna!“

„Tako pa hodi z Bogom, če moraš!“ je vzdihnila Hana. „Jaz pa bom upihnila luč in se bom odela preko glave in bom molila!“

„Molitev je najboljši padar!“ je rekel Aleš, Hana pa je stala pred durmi in je vohala po zraku z začudenim in zlovoljnim obrazom.

„Vsa v vijolicah je Mati božja . . . pa ne diši po vijolicah!“

„Okno odpri, Hana, okno odpri!“ je urno odgovarjal Aleš. „Malo česna sem pokusil danes, pa je tako!“

„Tudi po česnu ne diši!“ je odkimala Hana zamišljena in v skrbeh. „Vse je narobe nocoj in nič bi se ne čudila, komaj da bi se prestrašila, če bi izkušnjavec sam sedel za pečjo!“

Aleš se je nekoliko okrenil, pomežiknil je z enim očesom in se je rahlo namuznil.

„Kaj bi izkušnjavec v tej hiši!“ je zamahnil z roko, Hana pa je šla odpirat okno. Komaj je bilo okno nastezaj odprto, je omahnila v stran in se je trepetajoč pokrižala.

„Kaj je planilo, Aleš, kaj je planilo mimo?“

„Neroda, kaj moraš nagajati!“ se je natihen razsrdil Aleš, naglas pa je odgovoril: „Kaj je planilo, Hana? Tvoja senca je bila! Pred luč si stopila, pa ni čuda, če je planila senca na cesto!“

„Je že morda res tako!“ je globoko zavzdihnila Hana. „Ampak meni se je zdelo vse drugače, kakor da je bil planil nekdo z vsemi štirimi . . . Hodi z Bogom, Aleš, hodi z Bogom!“

Aleš je šel, muzal se je in je mežikal in je bil zelo dobre volje, da bi bil zaukal po fantovsko, če bi cerkve ne bilo blizu in farovža. Ko je šel po strmem klancu mimo svetega Pavla, se je priklonil globlje in se je pokrižal bolj presrčno nego kdaj poprej, dasi ni bilo človeka nikjer in se je svetila le ponižna lučka iz mežnarjeve bajte.

„Za dobro letino,“ se je smehljal Aleš v svojem srcu, „za dobro letino!“

In resnično mu je bilo, kakor da je bil spravljen blagoslovljeno letino ter nabasal vse kozolce. Ker se je vse tako lepo naredilo, ker je bilo tudi vino Frčajeve Hane sladko in koristno in ker je bil zavsegategadelj prijetne volje, je krenil k Stržinarju, da bi si oplaknil jezik.

„Kar bom zapravlil, bom spravlil devetkrat!“ je pomislil globoko zadovoljen.

Na Vrhniku in v Razoru ni pil Aleš nikoli veliko, zato ga je vino omamilo, ko je komaj prestopil prag ter ugledal pijance.

„Kaj pa ti tod, Aleš, ob tej uri?“ ga je pozdravil neznan človek, ves bradat in raztrgan.

„Kaj bi? Kaj bi?“ je odgovoril Aleš ponižno kakor zmerom.

„Pravijo, da se ženiš!“ ga je ogovoril debel glas skozi gosti tobakov dim, tako da Aleš ni razločil obraza.

„Kdo pravi?“

Družba se je zakrohotala, Alešu pa se je zdelo, da se krohoče prešerno izba sama in da se ne krohoče samó, temveč da se tudi majè in vrti.

„Pil si, Aleš, pil!“ ga je spreletelo; porinil je steklenico v stran, pa je ugledal čudoma, da je že prazna in da je prazen tudi kozarec.

„Še to eno lučko, še to eno svetilko v božjem imenu!“ je rekel ponižno in je vzdignil steklenico. „Ker smo imeli dobro letino danes, bogato žetev in košnjo!“

„Kaj se ti sanja, Aleš?“ se je zasmel Stržinar, krčmar, in je postavil polno steklenico predenj. „Kakšno letino si spravlil, kakšno žetev, ko smo šele v maju?“

Aleš pa se je muzal tiho predse, kakor človek, ki hrani sladko skrivnost.

Vdrugič ga je ogovoril skozi tobakov dim tisti debeli glas.

„S Frčajevo Hano, pravijo, da se ženiš!“

„Kaj pa sem ti storil, da tako govoriš, kdor si že, ti tam za dimom!“ mu je zlovoljen očital Aleš, natihem pa se je čudil. „Glej, še komaj vem sam, nisem še rekel in snubil, pa sva že na oklicih pri babah in v krčmi! Da le ni bil razbrbral in razustil tisti nevernik, ki je poln hudobnih muh in ne pozná manire!“

„Rad bi že videl ta dva, Aleša in Hano!“ se je široko smejal bradati in raztrgani človek, ki je bil najprvi pozdravil Aleša.

„Kaj morda res kaj takega snuješ?“ je vprašal Stržinar.

„Ne poslušaj bab!“ je zagodrnjal Aleš. „Pa če bi snoval, ne bi zvonil!“

Nekoliko ga je omamilo vino, nekoliko so ga omamile prijetne misli in tudi gosti dim mu je segal v oči in v pamet, tako da ni več razločeval v megli in je videl v daljavi same tuje obraze. Nagnil se je narahlo na desno stran in je položil roko na sosednji stol.

„Tak ne bodi taka . . . tak ne bodi taka! Le malo bliže prisedi!“

„Kaj pa počenjaš, Aleš?“ je vzkliknil Stržinar.

Takoj se je vzdramil Aleš in se je ozrl z debelimi očmi.

„Kaj tako? Kaj tako?“ se je smehljaj z nagubanim kislím obrazom, izvlekel je mošnjo, naštel je desetice na mizo in je šel.

Vsa črna je bila noč, neznano hitro je bila prišla, kakor da je planila mahoma izza gorá. Hladen, vlažen

veter je pihal, težki oblaki so se vlekli počasi in nizko proti severu.

„Da bi le še dospel pred nevihto!“ se je prestrašil Aleš in nič prijetno mu ni bilo pri srcu. Z dolgimi koraki je meril cesto, mimo glasnih krčem, mimo temnih hiš in komaj se je dobro ozrl, je bil že v samoti. Še močnejše je pihal veter tam, še bolj temna je bila noč. Mahnil jo je po bližnjicah, preko polja in senožeti.

Planil je veter, veselo je zažvižgal in mu je vzel klobuk. Aleš je zaklel in je skočil preko jarka; na vrbi ob potoku je obvisel klobuk; v tistem trenutku, ko je posegel po njem, se mu je odpela suknja in zazdelo se je Alešu, da jo je bila odpela nalašč hudobna roka.

„Tak ne nagajaj!“ je vzkliknil jezen in se je okrenil. Dvoje oči se je svetlilo iz temè.

„Kaj pa se potepaš tod? Nisem te klical!“

Aleš se je vrnil na pot, toda kakor je široko stopal, ni bilo poti nikjer in sama tuja noč na vseh štirih straneh.

„Kam pa sem zablodil? Kam si me zapeljal?“ se je razsrdil naglas in se je okrenil, da bi ozmerjal nevernika ter ga zgrabil za ušesa.

„Pijan si, Aleš, pijan! Na Gospodov dan si se upijanal!“ se mu je zasmejala za hrbtom.

„Ali boš stopil prédme, ali ne boš stopil? Ne nagajaj mi in pot mi rajši pokaži! Če sem jaz pijan, tudi ti nisi brez greha, ti boter vseh nečistosti!“

Nekoliko omahovaje, tiho preklinjaje se je zibal preko polja dolgi Aleš.

„Lepo bom pomandral to žito, da bi le moje ne bilo!“ si je mislil; noga se mu je udirala v mehko

prst, pogreznila se je časih v jarek in zgodilo se je tudi, da se je zvrnil na kolena.

„Nalašč me je bil zapeljal. — Zdaj pa se ne prikaže strahopetnik, slabovestnik!“

Z vetrom, izza kozolca, se je zasmejala.

„Pijan si, Aleš! Oči si pozabil odpreti, zato ne vidiš! Spëč blodiš po polju, ozri se, Aleš!“

Ozrl se je in se je začudil in razjezil.

„Nazaj sem jo bil mahnil proti Vrhniki — držal me je na konopcu, pa sem telebal za njim!“

„Pa jo udariva nazaj na konopcu!“ mu je odgovorilo iz vetra.

„Kje si? Prikaži se!“ je ukazal Aleš ves srdit.

In takoj mu je zaplesalo, mu je zakolobarilo okoli nog, zdaj na desni, zdaj na levi, zdaj na hrbtom, zdaj pred njim.

„Postoj!“ je klical Aleš.

„Kje bom postal, če sam ne stojiš?“

„Zlepa ga uženem!“ je pomislil prekanjeni Aleš.

„Tak ne bodi čuden!“ je rekel prijazno. „Saj sva obadva že prestara, da bi uganjala take burke; posebno tebe bi bilo lahko sram! Rajši se pomeniva kaj pametnega!“

Posrečila se je Alešu prekanjena misel; nevernik ga je prijel pod pazduho, zaokrenila sta proti Razoru in sta se zibala preko polja.

„Kaj bi mandrala to polje?“ je rekel Aleš. „Na kolovoz zasukni!“

„Kako bom zasuknil, ko tiščiš in siliš na ono stran!“

„Pa na to! Pa na to!“ je rekel Aleš; okrenil se je in se je nagnil in se je zvrnil.

„Vzdigni me!“

Veter je zapihal, šumelo je polje, človeškega glasu ni bilo od nikoder.

„Kakšno ravnanje je to, oče in patron vsega pohujšanja? Ali sem bil zato prijazen s teboj ter delal greh, ki bom zanj odgovarjal pred Bogom? Klobaso mi vrni in jabolčnik! Pa kam si me posadil? Nalašč v jarek, v to mokro posteljo! Vzdigni!“

Zmerom bolj tihe so bile njegove besede, preglasil jih je veter, ki je jahal jadrno preko doline, da so šepetale plaho pod njim lehe in senožeti.

IV.

Zdaj pa malo premislimo, kako se je godilo v teh čudnih časih Frčajevi Hani in njenim bližnjim.

Kako bi se ji godilo? — Tisto noč, ko je imel Aleš na peči tako nevernega gosta, se je vzdramila opolnoči in spreletel jo je strah. Okna so bila zaprta in zadelana, vrata so bila zaklenjena, nikjer se ni zgenilo ne oglásilo, pa se ji je zazdelo, napol še sanjajoči, napol že bdeči, da je bil zapihal mrzel vzduh preko izbe.

„Prišel je nekdo, vsaj skozi duri je nekdo pogledal!“

In bilo ji je mraz.

„Kdor si, pojdi v imenu božjem!“ je izpregovorila tako plaho in tiho, da bi jo čul komaj človek, ki bi stal ob oknu.

Nič se ni genilo, nikjer ni zaškrtalo, od nikoder zašepetalo.

Pokrižala se je, začela je moliti očenaš, toda že zgodaj pred vsakdanjim kruhom so zaokrenile vznemirjene misli drugam in še ustnice se niso več premikale.

V čudno daljavo, v polpozabljeno, so zaokrenile misli. Bala se je tistih časov, predaleč so bili od kapelice, bandirjev in razpela, duh greha in poželenja je plaval

nad njimi . . . čudosvetlo solnce je plavalo nad njimi, da se je človeku topilo srce v sladkosti in strahu.

Semanji dan je bil na Vrhniki in Hanca se je izprehajala med belimi šatori. In ko se je izprehajala, je ugledala mladega študenta. Visok je bil in slok, klobuk je imel postrani, vesel in predrzen je bil njegov obraz.

„Kaj pa mi boš ti kupila, Hanca?“

Takrat je bilo njeno srce brez zla in še ni poznalo laži. Zato mu je kupila veliko medeno srce za spomin na semanji dan in nanjo. On pa je posegel in je kupil polno pest v pisan papir zavutih semanjskih bonbonov z zaljubljenimi verzi. Ko se je nagibalo solnce proti sveti Trojici in se je Hanca napravljalna na pot, je rekel študent:

„Dolga je pot čez hrib in čez klance in pusto ti bo sami; spremim te, če ti je prav!“

„Pa me spremi, če rad storiš!“ je odgovorila Hanca.

Lep večer je bil in sladak; šla sta v hrib in Hanci se je zdelo, da gresta v nebesa. Za sveto Trojico, tam za smrekovim gozdičem, je še sijalo solnce in je pozdravljalo; v dolini pa je bil mrak in samo zlato jabolko na zvoniku svetega Pavla se je žarko svetilo. Ko sta prišla v senčo in je bil božji mir vsenaokoli, je prijel študent Hanco za roko.

„Rad te imam!“ je rekel in se je smehljaj in se je nagnil k nji. „Še ti me imej rada!“

„Tudi jaz te imam rada!“ je rekla Hanca in je vzdignila glavo in mu je pogledala tako zaupljivo v obraz, da je bil študent osupel in je za trenotek povsesil oči.

„Saj nisva pri spovedi!“ se je nasmehnil. Z desnico jo je prijel trdo za roko, z levico jo je objel okoli pasú. Hanca je zardela, oči so se ji zasolzile.

„Zakaj tako? . . . Še besede nisi rekel . . . še nobene prijazne besede!“

Pa mu ni odtegnila roke, tudi se mu ni izvila iz objema.

„Kak otrok si!“ se je zasmel študent naglas. „Če ti takò ni prav, pa pojdiva dalje, roko v roki . . . obadva otroka!“

Hanci se je storilo hudo; najprej je mislila, da ga je bila užalila, nato pa je začutila v srcu bolečino . . . kanilo je v srce nekaj čisto novega, neprijaznega; in nekaj čisto novega je pogledalo iz njenih oči: plaha, komaj šele zavedna nezaupnost.

„Zakaj si tako rekel?“ je vprašala tako tiho, da jo je komaj slišal.

„Kaj sem rekel?“ se je začudil študent.

„Da sva otroka!“

Skoro ihtèč je bil njen glas.

Študent pa se je smejal in jo je privil k sebi tako tesno, da jo je zbolelo.

„Torej nisva otroka, Hanca . . . o, midva nisva otroka! Veš kaj, Hanca? Bodiva ženin in nevesta! Povej, nevesta, povej zdaj, če me imaš rada!“

„Rada te imam!“ je odgovorila Hanca resno.

Za ljubeznivo Tičnico, za smrekov gozdič, se je skrilo solnce, komaj je še mežikalo skozi gosto zelenje. Po mahovitih kolovozih, po kamenitih klancih sta šla počasi študent in Hanca. In ko sta prišla v dolino pod Staro Vrhniko in je bila tam samotna temà se je

Hanca prestrašila v svojem srcu in je izpustila študentovo roko.

„Zdaj pa je čas, zdaj pa pojdi!“ je rekla tiho in jecljaje.

„Čemu bi hodil zdaj?“ se je čudil študent. „Lep mrak je tukaj, lepa samota . . . sediva malo tja pod kozolec in se kaj pomeniva . . . glej, kako lepo je to nebo, kakor da bi angelji gledali na zemljo!“

Sedla sta pod kozolec, Hanca pa ni bila vesela in na jok ji je bilo, sama ni vedela zakaj.

„Lepo govoriš,“ je rekla počasi in resno, „in od srca ti verjamem, da me imaš rad. Pa vendar ne vem, če niso zle tvoje misli.“

Študent je bil nekoliko zlovoljen.

„Kaj sva zato hodila skupaj in kaj sva zato sedla pod ta kozolec, da bi pridigovala drug drugemu? Zato mislim, sva tukaj, da te poljubim in da me poljubiš!“

Sklonil se je k nji in se je zelo začudil, ko je videl, da je skrila Hanca obraz v dlaní in da je zajokala.

„Pa si rekel, da me imaš rad!“

„Seveda te imam rad! Kako pa naj ti to drugače dokažem, kakor s poljubom?“

„Greh je!“

„Greh?“

Študent je planil, gledal jo je nekaj časa ves osupel, nato se je zvonko zasmel.

„Saj sem rekel, Hanca, da si otrok!“

Hanca pa se ni smejala; vzdignila je glavo, z žalostjo in ljubeznijo mu je gledala v obraz.

„Rada bi te poljubila, saj te imam rada. Samo povej, kdaj prideš snubit in kdaj bo poroka!“

Njen glas je bil ves mehak, sama plaha prošnja je bila v njem.

Študent je molčal dolgo in je strmel nanjo z velikimi očmi.

„Nisi le otrok, Hanca . . . kakor si lepa in prijetna, tudi stara baba si!“

In se je okrenil in je šel brez slovesa.

Hanca se je najprej nasmehnila in še potem, ko so bila že objokana njena lica, je ostal smehljaj na ustnicah.

Šel je po kolovozu, zavil je že na klanec in se ni ozrl.

„Saj ne greš zares!“ je rekla tako tiho, da bi je ne mogel slišati, če bi stal in poslušal.

Nato pa se je izlila vroča bolečina v srce in vse mlado telo je vztrepetalo. Vstala je in je zaklicala za njim.

„Rekel si, da me imaš rad!“

Bil je že daleč v hribu, zavil je že proti sveti Trojici, kmalu je utonila njegova temna senca.

Hanca se je napotila proti domu, oči vroče in bolne od solza, v srcu sram in težko bridkost, kakor da bi se vračala brez odveze iz spovednice.

Prišla je domov in je legla in je prejojkala vso noč. Iz sramú in iz bridkosti je vzraslo koprnjenje, je vzrasla ljubezen.

„Kaj se cmeriš?“ je vprašal oče zjutraj.

„V klošter pojdem, oče!“ je odgovorila Hanca.

„Ti bom dal klošter . . . s palico!“

Hanca je povabila glavo in je molčala. To je bil tisti dan, ko je izročila svoje ranjeno srce Kristusu, ženinu vseh žalostnih in obloženih . . .

Okno je zažvenketalo, veter je zapihal skozi izbo, kakor da so se bile odprle duri.

Nekoliko je bila Hana že zadremala, prestrašila se je v polusnu in je vsa vztrepetala.

„Kdor si, pojdi iz te izbe, ki je blagoslovljena!“
Vzdramila se je v svojem glasu.

„Zaspala sem v molitvi, zato te hude misli, zato ti žalostni spomini, zato ta strah!“

Pokrižala se je v postelji in je začela moliti. Zgodilo pa se je kakor prej in še pred vsakdanjim kruhom so drugam zaokrenile njene splašene misli . . .

Jokala je po svojem očetu in je šla v Ljubljano, da bi naročila križ od črnega kamna. Da bi zadobila tolažbe in mirú, je stopila v frančiškansko cerkev; in komaj je prestopila prag, komaj je pomočila prst v blagoslovljeno vodo, je bilo njeno srce nenadoma prosto vse žalosti in vsega greha; pod tistim silnim črnim obokom, v tistem tihem mraku, ki sanja o večnosti, je napolnila njeno dušo zaupanja polna, blaga radost. Zakrila je obraz in ni molila z naučenimi besedami.

Ko se je vračala iz cerkve, je bilo njeno srce vse polno sladkosti in dobrotljivosti. Pred vratmi je stala ženska, še mlada, zelo drobna in suha; v naročju je držala mladoletnega otroka, zavitega v sivo ruto. Pogledali sta si v oči in nista mogli dalje, ker sta bili obedve okusili srčno bridkost.

„Kam, mati?“ je vprašala Hana.

„Jaz kamorkoli, ampak sin moj h Kristusu!“ je odgovorila ženska.

Otrok je spal v naročju; čudomajhen je bil, obrazek je bil zgrbljen in bolan.

„Zdaj sem ga izročila Njemu in povedal mi je v srcu, da bo skrbel zanj. Odleglo mi je in smrti se ne bojim.“

Šli sta, Hana in ženska, in sta pili kavo in lomili beli kruh. In je vprašala Hana.

„Kako mu je imé, sirotcu?“

„Anton mu je imé; nisem ga imenovala po očetu, nesrečniku!“

„Pa kako bo služabnik Kristusov, ko je iz greha porojen?“

„Bog bo storil . . . tako mi je povedal v srcu še to uro!“

In nato je poslušala Hana dolgo in žalostno zgodbo. Zdelo se ji je, da posluša nesrečo in žalost svojega srca . . . da sedi pod kozolcem ihteča in objokana.

„Saj ste iz naših krajev, mati, pa povejte, kdo je bil!“

„Njegov je greh, v njegovem srcu ostani!“

Hana je odvezala robec, in zažvenketali so svetli tolarji.

„Zanj, za sirotca!“ je rekla.

Ženska se je umaknila z otrokom v stran, kakor da bi ga hotela obvarovati zlega.

„Bog bo skrbel zanj!“

Hudo se je storilo Hani in vzela je otroka v naročje.

„Kadar boš nekoč služabnik božji, pa še zame moli očenaš!“

In otrok jo je pogledal s tako resnimi, velikimi očmi, da ni pozabila nanje nikoli več . . .

Hana je premišljevala, napol že v snù, in se je prestrašila svojih spominov in se je pokrižala

„Reši me, o Gospod, teh hudih in žalostnih misli!“

Komaj je zaprosila in zavzdihnila, jo je spreletel mrzel strah po životu. Zazdelo se ji je, da se je postelja pod vzglavjem nekoliko vzdignila, stala za trenotek v zraku, za ped visoko ali še več, ter udarila nato mahoma z obema nogama na leseni pod, da se je izba stresla.

Hana se je odela preko glave in je mižala. V strahu in grozi pa ji je poslal Bog čudno tolažbo.

„Saj so le sanje!“ je pomislila. „Ampak hudó neprijetne sanje, zato ker sem premalo molila zvečer in ne z zbrano mislijo . . . Kako je pač strašno in nam ljudem nerazumljivo, da misli človek tudi v sanjah tako razločno, da vidi vse kakor ob belem dnevu in da vse tako globoko občuti!“

Že jo je bila skoro uspavala prijetna tolažba, ko so se duri odprle in je stopil v izbo visok in postaven človek. Po kmetsko je bil oblečen, visoke škornje je imel, prazniško kamižolo in na glavi črn klobuk s širokimi krajci.

„Nikar ne v to izbo, nikar ne blizu, ko sem sama in je že noč!“ je vzliknila Hana.

„Kaj tisto!“ se je prijazno nasmehnil človek, zagnal je klobuk na mizo, primaknil je stol bliže k postelji in je sedel široko, kakor človek, ki se namerava dolgo muditi in v miru pogovarjati.

Hana se je odela do ust, še roke je skrila pod odejo in sram jo je bilo.

„Zakaj si prišel ob tej uri in kako si prišel, ko so duri zaklenjene? Saj te še ne poznam ne, nikoli še te nisem videla, se mi zdi . . . pa če sem te tudi videla, bi te ne mogla spoznati . . . zato, ker vse to ni nič res in so le hude sanje!“

Nekoliko sočutno se je smehljal gost, kakor da bi se smehljal otroku, ki brbljá in ne vé kaj.

„Če se še ne poznavata, se pa bova!“ je odgovoril z nekako prešerno cmokastim glasom. „Kar pa tisto blebečeš zaradi sanj, pa le verjemi, da sva tako resnično tukajle skupaj, ti v postelji, jaz zraven, kakor sta le kdaj bila mož in žena!“

„Mož in žena!“ je vzliknila Hana.

„Če še nisva, pa bova! Le nikar se ne delaj tako svetnico! Kaj misliš, da ne vem, kaj sta počela takrat s tistim študentom?“

„Nič greha ni bilo!“ je zardela Hana od sramú in od srda.

Gost je hudobno pomežiknil.

„Saj ti nisem očital, kaj vpiješ! Ampak če v delih ni bilo greha, je bil pa v mislih, in če ga v mislih ni bilo, je bil pa v krvi!“

„Prizanesi!“ je zaihtela Hana in je skrila v dlaní vroča lica.

„Nikar se ne cmeri! Tudi jaz nisem bil svetnik v tistih časih, še vse lepše stvari sem uganjal! Tudi jaz sem jo imel, drobno mlado živalco, ampak jaz nisem bil tako neumen kakor tvoj študent! Ta se je jezil in je šel, jaz pa sem se tudi jezil, samo šel nisem . . . Lepa živalca je bila!“

Gost je zacmokal z ustnicami in je napol zatisnil oči, Hana pa je zeblo od groze. In kakor jo je zeblo, se je razlivalo hkrati nekaj sladkogorkega po krvi.

„Tudi tebi, Hana, bi bilo morda prav, če bi tisti študent ne bil šel tako hitro? Saj si ga klicala, ali ne? Saj bi ga bila še sama objela, kar na lepem poljubila, če bi se bil vrnil, — ali ne?“

„Prizanesi!“ je ihtela Hana.

„Kaj bi prizanašal? Kar je res, je res! In še to je res, da ti je žal še dandanašnji, še to noč, vkljub vsemu svetništvu . . . in da bi se rajša po kolenih plazila k njemu, nego pa na svete Višarje! . . . Saj to nič hudega ni, človek je človek . . . in čemu so spovednice v cerkvi? . . . Zdaj pa mi povej po pravici: kaj misliš, kdo sem jaz?“

Smehljaj se je zelo veselo, ves obraz se mu je svetil.

„Izkušnjavec si, od Boga mi poslan za hude grehe!“

Udaril se je z obema rokama po stegnih in se je zasmejal.

„Ugenila si! Ampak če bi si bil mislil, da te je tako lahko izkušati, bi morda ne bil prišel! Tudi tisto sem izkušal . . . saj si jo videla pred frančiškansko cerkvijo? . . . Tam je bilo izkušavanje zelo prijetno opravilo . . . ti si že nekoliko odcvela, ampak par rozin bi človek zmerom še našel in tudi jaz nisem več mlad!“

S pazljivim in razumnim pogledom se je ozrl počasi po odeji, nato je povetil oči, naslonil čelo v dlan ter preišljeval.

Hano je spreletelo po životu kakor bolest in sram.

„Glej, odcvela si, minilo je! Še ta neznanec, izkušnjavec, preišljeva nad menoj!“

Gost se je počasi vzdignil in se je ozrl po izbi.

„Drugачe pa je lepo tukaj, prav prijetno je tukaj!“

Oziral se je, njegov obraz je bil resen in možat.

Sama ni vedela, kdaj je izpregovorila in kaj; tiho je rekla Hana:

„Če se ti lepo zdi in če ti je prijetno tukaj, pa še malo ostani!“

Okrenil se je in nenadoma se je ves spremenil njegov obraz; širok je bil in hudoben, usta so se režala kakor iz lobanje in gromek, hripav smeh se je razlegel po izbi . . .

Svetel dan je že bil, ko se je Hana prebudila; njena lica so bila mokra od potu in od solza. Še v postelji je pokleknila, molila je trepetajoča.

„Tvoja kazen je, Gospod; za greh si jo dodelil, zaslužena je!“

„Hitro se je napotila v cerkev, da bi opravila spoved še pred jutranjo mašo. Tolažbe pa ni zadobila ne v spovedi in ne v obhajilu, njeno srce je ostalo nemirno in zdelo se ji je med vso mašo, da gledajo nanjo hudobne oči kakor iz tistih temnih, pregrešnih sanj. Molitev ni bila zbrana, ne zaupanja polna, besede so ostale mrtve na ustnicah in Bog jih ni mogel slišati.

Takoj po maši je stopila v zakristijo in je prosila kaplana Antona, da bi pokusil njeno kavo in njen masleni kruh.

Gospod Anton je prišel in Hana ga je sprejela z objokanimi očmi.

„Take reči bi nam rada razložila, tako hude in nespodobne, da bi me bilo sram, če bi jih razlagala v spovednici . . . Tako je bilo, gospod Anton, in sama ne vem, če so bile sanje, ali če je bilo kaj resnice vmes!“

In Hana je pripovedovala vso dolgo zgodbo te čudne noči in ni zatajila ničesar.

„Ali bi ne bilo dobro, da bi šla zaradi teh izkušnjav na božjo pot; če dalj ne, vsaj na Žalostno goro?“

Kaplan je bil zelo zamišljen, poslušal je in ni nič odgovarjal. Na njegovem mladem, suhotnem in bledikastem obrazu je bila naslikala skrb svojo temno podobo.

„Mladosti ni užil, tudi veselja nič!“ je spreletelo Hano, ko ga je ugledala prvikrat.

Gospod Anton ni povedal, če bi bila koristna božja pot ali ne, temveč nenadoma je vzdignil glavo in je vprašal s tako tujim glasom, kakor da bi govoril iz sanj.

„Torej . . . bel kruh sta lomili s tisto žensko in robec si odvezala, da bi ji dala svetel tolar za sirotca?“

Vsa osupla ga je pogledala Hana.

„Kako, gospod Anton?“

Vstal je, ves zamišljen se je ozrl na mizo, pogladil je prst z roko, da so padle drobtine na tla, nato se je okrenil proti durim.

„Bog ti bo povrnil dobroto, Hana . . . ampak kar se mene tiče, še brevirja nisem bral!“

„Kaj sem vas razžalila, gospod?“ je vzkliknila Hana prestrašena.

„Zaradi tiste božje poti bom že popoldne povedal . . . po litanijah . . .“

In je šel.

Hani je bilo tako čudno pri srcu, tako motno v glavi, kakor da se je bil ves svet nenadoma spremenil . . . in ona, slabotna in plaha, je stala v njem, čisto novem in nerazumljivem, vsa polna strahu in nezaupljivosti. Tam je bila kapelica, je bila lurška Mati božja v oltarju, tam sta bili veliki svetnici Neža in Agata, Janez Krstnik je bil tam, ki je krstil Kristusa v Jordanu, tudi srebrno razpelo je viselo v kotu . . . in vse je bilo kakor brez

glorije, mrtvo . . . tolažbe je bilo srce željno in ni mu bila dodeljena . . .

Ko je prišel po litanijah gospod Anton, je začel govoriti sam, kakor da je bil šele pravkar sredi besede prekinil razgovor.

„Kar se tiče tiste božje poti . . . čemu bi hodila po hribih, ko so cerkve tudi v dolini? . . . Kakšna pa je bila tista ženska, ki si ji hotela dati tolar? Ali je bila stara, ali je bila mlada in tako?“

„Ne vem, če je bila mlada, ali če je bila stara . . . mlada morda po letih, stara od skrbi . . . Iz naših krajev je bila . . .“

„Seveda iz naših krajev!“ je rekel gospod Anton, kakor v globokih mislih.

„Tudi on je bil iz naših krajev!“

Gospod Anton je gledal na mizo in je molčal.

„Takrat sem dolgo mislila . . . sinoči pa je, zdi se mi, sam prišel k meni!“

Gospod je planil in je prebledel.

„Kdo je prišel?“

Hana je povesila glavo.

„Izkušnjavec!“

Gospod je stal in je trepetal, njegove oči so žarele.

„Če se ti ni sanjalo, Hana . . . seveda se ti je sanjalo . . . pa če se ti je sanjalo, povej mi, vse natančno, od besede do besede: kdo je bil in kaj je rekel?“

Čudila se je Hana, da je bil gospod tako preplašen in radoveden, toda pripovedovala je vse po vrsti.

„Velik?“

„Velik in slok, nekoliko upognjen, kakor da bi nosil culo na hrbtu . . .“

„Pa obrit?“

„Ves obrit . . . še tisto sivo se mu ni poznalo pod nosom, kakor se vam pozna . . .“

„Ali je kaj povedal o tistem, kar je bilo?“

„Kaj da je bilo? Kaj da je povedal?“

„O tistem sirotcu . . .“

„Tudi o tistem sirotcu je rekel, se mi zdi . . .“

In ko je Hana to izpregovorila, je pogledala nenadoma gospodu Antonu v obraz in spreletelo jo je kakor spomin.

Velike, svetlorjave so bile njegove oči, gledale so bistro in nedolžno, kakor iz otroškega obraza. Naravnost v liča ji je gledal, nato je izpregovoril tiho, kakor da bi se bal radovednega soseda za durmi.

„Poznal sem ga, tistega izkušnjavca, ki je bil sinoči pri tebi in ki se je tako nespodobno vedel . . . Saj sem ga videl danes, med jutranjo mašo sem ga videl . . . ob povzdigovanju izpod monštrance . . .“

Hana se ni mogla geniti od prevelike osuplosti, tudi ni mogla izpregovoriti.

„Prav tako dolg in neroden je bil in prav tako oblečen, kakor si povedala . . . Srd in žalost v srcu . . . o, srd in žalost!“

Skril je obraz v dlani; Hani se je zdelo, da so se zgenile njegove ustnice kakor na jok in da je vztrepetal njegov život.

Nato je vstal in je šel in je srečal pred vratmi Aleša, ki se je pobožno priklonil . . .

Tako je bilo s Frčajevo Hano. Kaj pa Aleš? Kaj bi!

Vzdramil se je in se je ozrl naokoli in se je silno razjezil. Kajti ležal ni na peči, temveč sredi polja v

jarku; za ped visoko je stala rumena voda in Alešu se je zdelo, da se mu izprehajajo po životu mrzle žabe. Take sramote in nečistosti še nikoli ni doživel in tako se je zgodilo, da je na tešče klel namesto da bi molil. Počasi se je vzdignil, nato se je malo povaljal po sveži travi, da bi se za silo očistil. V glavi mu je brnelo kakor roj čmrljev, tako da se spočetka ni mogel domisliti vseh ponočnih dogodkov in pripetljajev.

„Kaj?“ se je spomnil nenadoma in srce se mu je razveselilo. „Saj sem ženin!“

In kolikor bolj razločno se je spominjal, toliko veselejše in prijetnejše mu je bilo pri srcu.

„Glej, čemu bi se jezil? Jutro je pač slabo in nečedno, ampak dan je bil lep in še lepši je bil večer . . . Bolj mehko, bolj prijetno bom ležal v tistem belem gorkem gnezdecu, nego pa v tem smradljivem jarku!“

Muzal se je tako zadovoljno, da so se mu napravile dolge stezice okoli oči.

„O Hana, sladka nevestica, če bi me ti zdajle videla, kaj bi rekla? Kod pa si hodil, ljubi moj Aleš, in kaj si počel? Ljubezen me je metala, glej pa sem tak! . . . Ampak tisti šepasti izkušnjavec je ravnal tako nemilo, da ga bom bridko stresel za kosmata ušesa. Kako bom storil? Tako bom storil: Pa malo prisedi, bom rekel, da se kaj pomeniva; za tisto, kar si uganjal sinoči, ti nič ne zamerim; zakaj bi se človek malo ne pošalil in malo ne izprehodil? In bo zlezal na peč in bo prisedel, jaz pa . . . no, bratec potrpi! Ali boš še? Ali boš še kdaj? Le cvili, nevšečnost, ampak zdaj boš vsaj vedel, kdo je Aleš!“

Tako je premišljeval Aleš in je kolovratil proti domu po bližnjicah in skritih stezah.

„Da bi le ta pohujšani Šimen ne škilil kje izza ogla!“ je pomislil.

In komaj je tako pomislil, so se nastežaj odprla podstrešna vrata in prikazal se je veliki hlapec Šimen. Bos je bil, samo v hlačah in srajci, in še seno, se ga je držalo. Pipo je izvlekel iz žepa in tobak izza pasu in je tlačil in palil.

„Seno boš zažgal, kanalja!“ je kričal Aleš.

Šimen se je ozrl, kakor da prej ni bil ugledal gospodarja; mošnja s tobakom mu je padla na tla, pipo je vzel iz ust, usta pa so ostala nastežaj odprta.

„Kaj pa zijaš?“ se je razjezil Aleš. „Zapri vrata, pa tudi šobo zapri!“

Šimen je odprl usta še bolj, kakor da bi se mu zehalo, ni rekel nič in je štrmel na gospodarja, ki je stal spodaj ves povaljan in blaten.

„Te bo že zlodej jemal!“ je zmerjal Aleš. „Še nocoj te bo vzel, le verjemi, nevernik! . . . Zdaj pa pojdi in naprezi!“

Ko se je Aleš dobro očedil, je sedel v voz in je pognal naravnost proti Ljubljani. Čemu pa se je napotil v Ljubljano? Že v katekizmu je zapisano, da je človeška natura bolj nagnjena na hudo nego na blago. In izkušnjavec ne počiva nikoli, temveč se približuje človeku v mnogovrstnih podobah, posebno pa v podobi ženske. Še svetniki niso varni pred njim, kako bi bil navaden človek?

Kadar se je napotil Aleš v Ljubljano, je napravil v svojem srcu tako, „kakor da bi nič ne bilo . . .“

„Saj tudi angel varuh morda časi malo stran pogleda!“ je mislil Aleš. „Zmerom se ne bo sukal okoli mene in če ga je sram, naj pa malo zamiži. Še sveti

Alojzij, ki je bil otrok, je smodnik kradel . . . če še kaj hujšega ni storil, kar pa ni zapisano !“

Tako hinavsko se je tolažil, voz pa je drdral veselo proti Ljubljani. Prelepo jutro je bilo ; svež vzduh, ves poln sladkega vonja, kipečega iz leh in lok, je božal Alešu lica . . . Kaj pa je počel Aleš v Ljubljani ? Krščanskega človeka je sram, če le pomisli na vse tiste nečednosti . . . ampak prišel bo čas, ko bo Aleš odgovarjal pred Bogom in angelj varuh takrat ne bo mižal in tudi ne bo gledal stran . . .

V.

Ko se je vračal Aleš iz Ljubljane, je bil truden, zaspan in zlovoljen. Večerilo se je že, ko se je pomikal njegov voz počasi od Loga doli, da bi zavil ob mlinu na kolovoz, proti Razoru in Podlipi.

Vselej je bil Aleš jezen in globoko potrč, kadar se je vračal iz Ljubljane.

„Tako sem zafrečkal pol tedna, pol lepega tedna!“ je premišljeval. „V ponedeljek sem se napotil v greh, danes pa je že sredo in skoro bo noč! Pa kaj čas, kaj vreme! Z grehi sem se obložil . . . obremenjena je duša kakor čič jesihar in njegov osel! Ne bom se opral do Binkošti! . . . Tak stopi no, kljuse kljusasto . . . dovolj si se napaslo lenobe!“

Ni bil jezen samo nase, temveč tudi na vse drugo, kar je videl in česar se je domislil. Spomnil se je na Frčajevo Hano in je nakremžil obraz ter debelo pljunil. Kljub resnični skesanosti so gledale njegove oči še zmerom vse drugačna lica in vse drugačna telesa. Tako daleč se je zmotil v svojih spominih, da je zacmokal z jezikom ter napol zatisnil oči.

„Kaj bi! Greh je res greh, ampak če bi lep ne bil in sladak, kdo pa bi še grešil? In če bi grešnikov ne bilo, kje bi bili svetniki; in če greha ne, kje kes? . . . Frčajeva Hana je res hudo pobožna ženska in tudi njena

hiša je celo brez pritiklin srčnega veselja vredna . . . ampak mesenost me ne bo izkušala v njeni družbi . . .“

Koleselj je zavil na tihi kolovoz, na polje, v dišeči predvečerni mrak. Celo strmi Kóren je že ugasnil, od vseh hribov in božjih potov se je povrnila luč na nebo in se je razlila tam v prelepo zarjo. Alešu se je storilo mehko pri srcu, ko se je razgledaval po svojih zorečih lehah, po prostranih senožetih in zelenih lokah. Od daleč se je belil izpod brda njegov dom, samotni in gosposki; široko senco je razgrinjal nad njim zeleni Kóren.

„Lep je ta kraj!“ je prešinilo Aleša. „Ni mu ga enakega na svetu, še gora Tabor je pusta krtina v primeri z njim! Jaz pa se vlačim po grdih potih in greh kopicim na greh . . . Bog se usmili!“

Pokrižal se je in je občutil resnično in globoko kesanje.

Ko je ustavil pred hišo, je prišel Šimen, da bi izprégel.

„Gospod so bili tukaj!“ je rekel in se je nasmihal tako kisló, kakor da bi imel lesniko v ustih.

„Kateri gospod?“

„Gospod Anton!“

Aleša je sprétetelo kakor groza. Kakor da so bili razodeli hudodelcu: birič je prišel.

„Kaj pa je vprašal gospod Anton in kaj je ukazal?“

Dolgo je čakal Šimen, predno je odgovoril, zakaj len je bil in počasen.

„Kaj da so vprašali? Kaj da so ukazali? Tja so so sedli v hišo, za mizo so sedli in so sedeli eno uro ali dve in so šli . . .“

Aleš se je tresel in je jecljal.

„Kaj? Nobene besede?“

„Nobene besede . . . kako pa bi gospod govorili s hlapcem?“

„Saj lažeš!“

„Čemu bi lagal, ko ni treba?“

Šimen pa je izpregel in je gnal konja v hlev, voz je porinil pod šupo. Aleš je stal pred pragom, kakor da bi se mu sanjalo; ni mislil nič, samo čudil se je in strah ga je bilo.

Šimen je prišel mimo, ozrl se je postrani in je izpregovoril godrnjaje.

„Pa še nekdo je bil tukaj!“

„Kdo?“ je vzkliknil Aleš.

„Tega pa ne povem!“

„Tak zini!“

„Ne bom!“

„Dam ti tobaka!“

„Precej dajte!“

Jezen in trepetajoč je segel Aleš pod pas; Šimen je izpraznil vso mošnjo v perišče.

„Ona je prišla.“

„Kdo?“

„Ona . . . tisto prismojeno Frčajevo babišče!“

„Kaj je rekla?“

„Molila je tamle pred pilom, pol ure pač, malo je še vzdihovala in je šla!“

Ko je slišal Aleš take čudne in žalostne zgodbe, se je okrenil in stopil v hišo.

„Lepo se že ne začenja ta stvar; boljše bi bilo, da je nisem mahnil v Ljubljano ob teh nevarnih in sumljivih časih . . . Bog vedi, kaj se je zvarilo in scvrlo!“

Izba je bila temna, ko je stopil Aleš vanjo. Ker so bila okna tesno zabita in zadelana, je dišalo po trohnobi in plesnobi.

„Kakor v mrtvašnici je!“ je rekel Aleš, zatisnil si je nos in je šel odpirat okna. „Še treba bi bilo da leži mrtvec na peči, pa bi bilo vse po pravici!“

Ko je odprl okna, je zasijala v izbo tiha, dre-motna večerna luč. Iz srca Aleševega je izginila vsa radost, tako hitro je izginila in brez spomina, da se mu je zdelo, kakor da je bil prišel naravnost od pogreba. Tudi zarja večerna je bila nenadoma tako hladna in bledotna, kakor sije pogrebce.

Ni se še dobro izvetril plesnivi in trohnobni vzduh, ko je Aleš spet zadelal okna in zaklenil duri. Zakaj njegovo srce je bilo samote željno.

Sezul si je škornje, tudi prazniško obleko je slekel, ki je še vsa dišala po tobaku, žganju in ženskah.

„Prespal se bom, počival bom!“ je mislil ves otožen. „Belo jutro bo dalo tolažbe in radosti! . . . Samo še eno besedo iz življenja svetnikov, pa bodo oči zadremale, pa bodo zaspale te trudne misli!“

Prižgal je svečo, vzel je pod pazduho življenje svetnikov in je stopil na klop, da bi zlezal na peč.

Že je bil postavil svečo tja, tudi življenje svetnikov poleg, in že je bil z enim kolenom na peči, ko je nenadoma odskočil in planil na tla tako hitro, da se še klopí ni dotaknil.

„Kdo pa je to sem prinesel? Kdo pa je to prinesel?“ je vzkliknil jecljaje in kolena so se mu šibila. Šel je in je odpahnil okno.

„Šimen!“

„Sem že zaprl hlev!“ je odgovoril Šimen od bogvedikod.

„Saj te nisem vprašal za hlev, nekaj drugega te bom vprašal.“

„Še ponoči nima človek miru!“ je rekel Šimen in ni odgovoril več ne prošnji, ne zapovedi, temveč se je zaril v seno in je zasmrčal.

Ni si upal Aleš, da bi zadelal okno; še duri je odklenil. Nato se je približal peči z opreznimi koraki in ves trepetajoč, kakor kugi in živemu ognju.

„Usmili se me Bog in tudi ti, moj ljubi patron!“

Stopil je na klop, posegel je mižé in je vzel v roke droben, majhen, trd papir, ki je ležal na peči, kakor da ga je bil zanesel tja veter skozi zapahnjeno okno.

Na papirju je bila podoba zelo mlade in zelo lepe ženske v črni starinski obleki. Život je bil ozek in jako stisnjen, tudi rokava sta bila napeta in ovratnik je bil tako visok, da se je držala glava skoraj preveč pokonci. Droban je bil obraz, tako nežen in plah, da bi ga prisodil človek dvanajstletnemu otroku, če bi života ne bilo in ne oči. Zakaj oči niso gledale otroško; tih in skoro strog je bil njih pogled in za njim je sanjala in mislila duša, ki je nenadoma vzdramljena, preveč videla in preveč izkusila.

Ko je Aleš ogledaval podobo, se mu je roka močno tresla, kakor da bi držala pol sveta. V desnici je držal podobo, z levico je segel, da bi pobožal tista drobna lica; toda umačnil je roko tako hitro in s tolikim strahom, kakor razbojnik, ki je bil ponoči odprl tabernakelj in je ugledal sveto hostijo.

„Ne zameri! Ne zameri!“ je jecljal in je stal na klopi in ni izpustil podobe. Gorela mu je v roki kakor živa žrjavica in je ni izpustil.

„Ne zameri . . . saj veš: greh je greh! . . . Pa zakaj zdaj . . . pa zakaj prihajaš zdaj, ob tem poznem in čudnem času? Kaj res ne poznaš ne spodobnosti, ne usmiljenja?“

Ni izpustil podobe, temveč držal jo je v roki, ko je legel na peč ter si pomaknil plahto pod glavo. Tudi svečo je postavil zraven in nemirna rumena luč je trepetala preko izbe. Nemirno je trepetala luč, meglilo se mu je pred očmi . . . in glej, oživila je podoba, čudno bistro, globoko očitajoče so pogledale oči.

„Kaj sem ti kaj storil? Saj ti nisem nič storil!“ je vzkliknil Aleš ves prestrašen in je planil.

„Nocoj ne bom zaspal, kako bi spal nocoj?“ je zavzdihnil in je zlezal s peči. Obul se je, oblekel se je počasi, vse kakor v hudih sanjah.

Zunaj se je bilo že popolnoma zmračilo, ubiti zvon na Kórenu je klenkal angeljsko češčenje.

„Šimen, naprezi!“

Čemerin in zaspan se je prikazal Šimen na podstrešju.

„Kaj bi napregal zdaj? Kobila ni spočita!“

„Spočita ali ne spočita — naprezi!“

Sedel je v koleselj in je švrknil in se je nameril proti Vrhniki. Hladni večerni zrak mu je pihal v lica in dramilo se mu je v trdni glavi. Loteval se ga je velik srd in tudi sram ga je bilo, da bi si bil najrajši pljunil v obraz.

„Kakšen zlodej me je bil pač zavlekel v Ljubljano! Brodim po svetu, grehu na čast, in Bog vedi,

kakšne čudne in nevarne reči so se godile ob tistem času! . . . Nič drugače ni bilo, kakor tako, da me je izkušnjavec premotil ter mi zasejal v dušo nespametno misel v tistem trenutku, ko me je pahnil v jarek. In sem se vzdramil in sem vstal in sem ubogal . . .

Kaj pa je on počel v tistih hudih in prijetnih urah, ko sem se p̄asel ob grehu? Nečedne stvari je počel. Najprej je zavlekel v Razor gospoda Antona, to kilavo in bledikasto žalost, nato pa še tisto babiŝce, ki bi je s hrbtom ne pogledal, če bi ne imela nekaterih lepih čednosti in tiste hiŝice . . . Počemu se je prikazal gospod Anton? Nič ni vpraŝal, nič ni ukazal — priŝel je in je ŝel. Ampak slepih miŝi ni lovil, tudi poti ni izgreŝil tako daleč, da bi ob belem dnevu prisanjal z Vrhniko v Razor. Kje je dobil tisto podobo in čemu jo je položil na peč in nikamor drugam? Kako velik je svet, za koliko takih in drugih podob je prostora na njem! Pa vendar roma nalaŝč v Razor, položi jo nalaŝč na mojo peč! Izkušnjavec ga je prijel za roko in ga je vodil, ŝe na klop mu je pomagal, kilavcu! . . . Zdaj pa bi le rad vedel, kaj je tisto babiŝce izgubilo tod? O Hana Frčajeva, ogiblji se izkušnjavcev, ne hodi po krivih potih, zakaj blizo je čas, ko te bom za tako in enako nespamet nekrŝčansko stresel za uŝesa!“

Tako je premišljeval Aleŝ, ŝvrknil je časih po kobili in je dospel v dobrih in hudih mislih na Vrhniko. Zdavnaj že je odzvonilo angeljsko čeŝčenje, ŝtacune in krčme so bile svetle. Aleŝ je spravil pri Stržinarju voz in kobilo in se je takoj napotil k Hani.

Kdo vedi, kakŝen zlodej ga je motil: namesto da bi stopil v vežo, je potrkal na svetlo okno. Beli

zastor se je nekoliko odmaknil in prikazal se je Hane prestrašeni obraz, ki je prav tako urno izginitil. Alešu se je celo zdelo, da je slišal krik in da je nadalje slišal, kako se je zavrtil ključ v ključavnici.

„Kaj je znorela, babnica?“ je pomislil jezen in je stopil v vežo. Potrkal je na duri tako krepko, da so se stresle v tečajih.

„Tak odprì, Hana!“

Slišal je dobro, da so se približali durim tihi koraki in da se je plaha roka dotaknila kljuge.

„Res je znorela babnica . . . ampak če bi ji rekel, bi bila jezna!“ je mislil Aleš.

„Saj sem jaz, Aleš . . . zakaj pa se tako bojiš, ko še noč ni?“ je klical s prikupnim glasom.

„Glas je že tvoj!“ je odgovorila Hana v izbi. „Ampak obraz je bil drugačen, ni bil tvoj obraz!“

„Zdaj mi je izkušnjavec še obraz pretvoril!“ se je prestrašil Aleš in se je urno pogladil z roko preko lic.

„Tak ne bodi no!“ je vzkliknil. „Zdoma sem bil po opravkih, pa se nisem bril!“

Hana je odklenila duri, toda komaj je stopil Aleš v izbo, se je umaknila za mizo.

„Pa si mu vendar hudo podoben . . . V nedeljo nisem videla, da si mu podoben, ampak ponoči, ko nisem mogla spati, me je spreletelo kakor božji glas in spomin!“

„Komu da sem podoben?“ se je začudil Aleš.

„Tistemu, ki je prišel v soboto opolnoči skozi zaklenjene duri, da bi me izkušal!“ je odgovorila Hana plaho in sramežljivo.

Aleš se je tako hudo prestrašil, da so se mu naježili lasje.

„Kdaj je prišel? Počemu je prišel?“

„Da bi me skušal; moje srce je bilo že slabotno in k hudemu nagnjeno.“

„Lepe reči!“ je vzkliknil Aleš.

„Ko sem te ugledala pred oknom, si mu bil čisto podoben . . . in še zdaj me je strah, dasi je tvoja spodnja ustnica nekaj daljša in bolj povešena, se mi zdi!“

Aleš je bil jezen in užaljen.

„Saj vem, kdo je bil! Saj je rekel takrat, da misli k tebi!“

„Kdo je rekel?“ je vzkliknila Hana vsa osupla.

„Tisti, ki je res prišel! Ampak ko je sedel na peči, je bil ves drugačen, bolj podoben škratu nego človeku. Zdaj le ne vem, zakaj se je tako ošemil, ter si oblekel podobo vernega kristjana!“

Hana je sklenila roke.

„Ali si znorel, Aleš, ali pa si pil!“

„Kaj bi norel!“ je zagodrnjal Aleš. „Če je bil pri tebi, je bil lahko tudi pri meni!“

„Kakšno znamenje je, Aleš, da sva sanjala obadva take čudne in pregrešne sanje?“

„Kaj sanje! Zaklel bi se, da niso bile sanje! Tako se mi zdi, kakor da bi živela obadva samo v razveseljavo norčavemu neverniku. Tja pojdi! — reče, in grem. To stori! — pravi in storim . . . Če se je nameril, da bi me pohujšal, me je pohujšal že dobrega! Samo tega ne vem, zakaj si je dal tako skrb . . .“

Hana je bila tako začudena in preplašena, da je sedla na stol in sklenila roke v naročju.

„Zares se ti je zbledlo, Aleš, tako čudne besede govoriš!“

„Zbledlo ali ne, tako je, kakor sem rekel! . . .
Le to mi povej, kaj je lagal in kaj je počenjal!“

„Nespodoben je bil in tako robot, da me je bilo
strah!“

„Mene ni bilo strah; ozmerjal sem ga pošteno
in kadar se prikaže, ga stresem za ušesa . . . že vem
zakaj!“

Samo sveča je stala na mizi, sedela sta v polu-
mraku; obraza obeh dveh sta bila čudno nēmirna in
plaha, morda zaradi rumene luči, nepokojno plapolaj-
joče. Njena lica so bila v tej luči bolj gladka in bolj
mladostna in velika otožnost je bila na njih. Alešu je
seglo v glavo nenadoma kakor kri in kakor pijanost.
Vzdignil se je in se je sklonil preko mize, da bi prijel
Hano z obema rokama za rame. Vzkriknila je in se
je umaknila proti steni, čisto v kot pod razpelo.

„Zdaj sem te spoznala . . . saj ti si bil, ti sam
si bil!“

Aleš se je streznil, ko se je bil še komaj vzdignil
in sklonil; in sram ga je bilo.

„Tako že nisem mislil, Hana . . . vse po pravici
in kakor se spodobi!“

„Vse bom na tako sorto zafrečkal in zapravlil!“
je pomislil strahoma. „Vse je bilo že lepo napeljano,
kar samo se je delalo, zdaj pa tako!“

„Ne vem kaj me je premotilo, Hana, nikar ne
zameri!“ je jecljal. „Tako se mi zdi, kakor da se je
bilo nekaj zgenilo pod temle stolom ter me vščipnilo
v bedro . . . če ni bil tisti izkušnjavec, ki je vse
hudobije poln!“

In spet je pomislil natihoma: „Kakor da bi mi
odpiral usta ter mi kradel besede z jezika . . . saj

to niso moje besede, tako so nespametne in nepotrebne!“

„Saj vidim, da ti je žal, Aleš!“ je rekla Hana usmiljeno. „Na, kozarec vina pij, pa se ti bodo zvedrile misli!“

Aleš je izpraznil kozarec na dušek in res mu je bilo v glavi bolj jasno in bolj prijetno.

„No, Hana, krščansko se zdaj pomeniva in brez sanj, brez tistih kolovratnih zgodb, ki ne ve človek, če so poslane od Boga ali od zlodeja . . . V nedeljo nama je bilo tako prijetno, in že se mi je skoro zdelo, da sva se domenila dodobrega . . . tako kakor se tiho in brez besed domenita dekleta in fant, pa je stvar kakor zapisana in podkrižana!“

Hana, ki ni poznala laži in zatajevanja, je odgovorila plaho in sramežljivo in je gledala na mizo.

„Saj tisto je, Aleš! Na večer se že nagibajo moja leta in ob tej poslednji uri me je zalotil izkušnjavec. Nič več nisem vredna, da bi živela v tej izbi . . . glej, zagrnila sem lurško Mater božjo, da bi ne gledala tega pohujšanja in zakrila sem tudi devico sveto Nežo, da bi še na podobi ne zardela!“

„Čemu bi takisto!“ je tolažil Aleš. „Saj nisva nič hudega ravnala in tudi v besedah ni bilo greha! Če se zblizuje s čistim srcem dvoje krščanskih in pobožnih ljudi, je svetnikom le veselje, ne pa da bi jih bilo sram!“

Pod stolom mu je vzdignilo nogo in zdelo se mu je celó, da je narahlo in v veselem smehu zažvižnilo.

„Tak nehaj no!“ se je razjezil in je brcnil.

„Ni tisto!“ je rekla Hana vsa žalostna. „Ampak zakaj je moje srce potrto, kakor z grehi obloženo,

namesto da bi vriskalo in Boga hvalilo? Zakaj so tiste hude sanje tako močno resnici podobne, da ne vem več, če je noč ali če je dan! In zakaj so moje misli tako nemirne in vse polne nečistih želja, da ne zadobim tolažbe več, če klečim pred Materjo božjo in moram skriti obraz, kakor očitna grešnica? . . . Zato jokam podnevi in me je ponoči strah in sram!“

Celo Alešu, kakor je bil zakrknjen, se je narahlo stisnilo srce in molčal je dolgo, predno je odgovoril.

„To vse je napravil samo izkušnjavec s svojo nerodnostjo! V stvari se vtika, ki ga nič ne brigajo . . . in res je, Hana, lahko bi bilo lepše in lahko bi bila nocoj že nevesta in ženin, brez vsake sramote in brez vsake žalosti . . . Zdaj pa le še povej Hana, zakaj si šla v Razor, to dolgo pot, in kaj si mi tam mislila ukazati?“

„Nič ti nisem mislila ukazati in nič povedati. Kakor da me je poklical božji glas: ubogala sem in sem šla in sem jokala vso pot . . . Kaj sem ti mislila povedati, ne vem; tudi tisti glas mi ni nič svetoval. Kakor da me je prijelo za roko — in šla sem. Še tja me je vabilo, v tvojo hišo in izbo, pa me je bilo strah in sem pobegnila. Potolažil me je tvoj patron, sveti Aleš, ki si mu postavil tako lepo kapelico . . . Zdaj pa pojdi, Aleš, zakaj pozno je že v noč in meni je tako bridko pri srcu, da bi rada molila!“

„Pa pridem jutri, ko bodo misli bolj vesele!“ je rekel Aleš vzdihovaje in je vstal.

„Pridi ob belem dnevu, da te bom dobro videla!“ je rekla Hana. Ni mu ponudila roke, tudi duri ni šla odpirat; sedela je za mizo, pred zaspano lučjo, roke v naročju, upognjena in žalostna, in je poslušala, kako so ugašali njegovi koraki na kamenitem klancu.

„Usmili se moje duše!“ je zavzdihnila pobožno in se je pokrížala . . .

Aleš je stopal z dolgimi koraki po klancu, napol zlovoljen, napol zamišljen. Ko je prišel mimo svetega Pavla, se mu je zdelo, da so stranske duri samo prislone in da hođi nekdo po cerkvi.

„Ni še pozno!“ je pomislil. „Pred pol ure šele je odzvonilo angeljsko češčenje, cerkovnik še čedi in pometa, tudi kakšna stara babnica še kleči pod križem in dremlje. Dolgo že nisem molil, čemu bi se zdaj malo ne pokesal, ko je čas in priložnost?“

In je stopil v cerkev.

Vse temno je že bilo, samo večna luč je gorela pred velikim oltarjem. in skromna rdeča lučka na stranskem oltarju pred žalostno Materjo božjo. Nikogar ni bilo v cerkvi, pravkar so se bile ropotama zapahnille duri v zakristijo. Skozi visoka okna je bledotno svetilo večerno nebo.

„Prijetno ni ob tej uri . . . pusto je, kakor na pokopališču!“ je prešinilo Aleša. Ovil si je okoli prstov svoj dolgi molek in je pokleknil tik ob oltarju pod prvo postajo križevega pota. Klečal je, v pasu tako močno sklonjen, da bi se nagnil samo še za ped, pa bi se s čelom dotaknil kamenitih tal. Ustnice so se premikale, molitve pa ni bilo iz srca, prazne in zbegane so bile misli.

„Kaj bi ne bilo boljše, da bi kar stopil k Stržinarju, namesto da se plazim tod, ko ni žive duše v cerkvi? En očenaš pomolim pred vsako postajo in še eno češčenamarijo; tudi tega Bog ne bo zametaval, saj vé kako je!“

Zbegane so bile njegove misli in tudi hudó potrte in puste. Aleš sam je občutil težko bridkost svojega srca in je pomislil nenadoma, ko so blebetale njegove ustnice nerazumljivo molitev: „Da sem baba, bi se razjokal!“

Skozi kolena je čutil mrzli, vlažni kamen in stresalo ga je po životu.

„Če bi bilo topleje v srcu, prijetneje v glavi, bi tudi v kolenih in v hrbtu ne čutil mraza! . . . Kaj ni zašuštelo tam za oltarjem? Miš je bila, pa drugega nič, zakaj v cerkev si izkušnjavec ne bo upal, kakor je neveren in predrzen!“

Poklekaval je in vstajal, molil je, vrtil v rokah dolgi molek ter hodil od postaje in postaje; godilo se mu je, v globoke misli zatopljenemu, kakor v živih sanjah, ko roma človek in sam ne ve kod, misli in sam ne ve kaj.

„Tudi za tem oltarjem je zašuštelo, in tudi za tem širokim stebrom . . . toliko je miši tod, kakor netopirjev pod streho . . . cerkovnik, lenoba, se ne meni za svojo sveto stvar, temveč žganje pije in za babami lazi . . . Tak pusti me no pri miru . . . pusti me vsaj, kadar molim!“

Zazdelo se mu je, da ga je nekdo za suknjo potegnil, tako da bi se bil skoro zgrudil. Pomèl si je oči, zavezhal je, nato se je ozrl prestrašen.

„Glej, kmalu bi bil zadremal! . . . In komaj se mi je malo zadremalo, že je bil izkušnjavec poleg!“

Klečal je pred tisto postajo, kjer se je zgrudil Kristus tretjokrat pod križem.

„Kasno je že!“ je pomislil zaspan in potr. „Trudne so tudi že kosti! Bog mi ne bo zameril, če premolim do konca ta križevi pot jutri ali pojutrišnjem!“

V tistem trenutku, ko se je hotel vzdigniti, so se hrupoma odprle duri zakristije. Aleš se ni ozrl, temveč sklonil se je globoko.

„Naj vidi in spozna nevernik,“ je pomislil urno, „da je še nekaj krščanskih ljudi na svetu!“

In je začel moliti naglas in tudi na prsa se je trkal z debelo pestjo.

„Kaj pa čaka zdaj tam, kaj pa stoji zdaj tam in gleda?“ ga je spreletelo kakor nejevolja. „Odprl je duri, kakor da bi planil, zdaj se pa ne gane!“

Človeškega glasu ni bilo, ne hrkanja, ne pokašljavanja, toda oglasili so se koraki in Aleš je razločil natanko, kod so hodili in kam so bili namerjeni. Najprej so se ustavili pred velikim oltarjem.

„Zdaj je pokleknil in moli, zato da bi ga videl; ampak jaz ne bom pogledal tja, naj sam naredi s svojo pobožnostjo, ki je tako pravična kakor ciganska poštenost . . . Glej, že je vstal, nameril se je naravnost proti meni!“

Spreletel ga je mraz; zdaj bi se bil rad ozrl, toda ni si upal; roke, ki so vrtile molek, so se tresle, momljaj je molitev in ni vedel katero.

„Zdaj spet stoji, čisto blizu stoji in name gleda!“ ga je prešinilo v strahu. „Molil bom, nič ne bom slišal!“

Naglas je začel moliti očenaš, težki molek mu je rožljajal med prsti.

„Aleš!“

Očitajoč glas, glas jeznega sodnika, se je razlegel po cerkvi in Aleš je vstal hitro in trepetaje, kakor da ga je bil poklical Bog sam.

„Kaj si storil, Aleš?“

„Nič!“ je jecjal Aleš smehljaje in koleno mu je bilo ob koleno.

Tedaj pa se je nenadoma spremenil glas sodnikov; nič več ni bil očitajoč, nikar usmiljen, samo še neskončno srdit je bil.

„Kaj, nič da nisi storil, kanalja? Ven iz cerkve, ven iz božjega hrama! Plaziš se po križevem potu, razpelo ližeš, tvoje misli pa so kakor mlaka in gnoj in smrde do neba! Delat, kanalja, delat! Pomedli bomo cerkev in umili razpelo tudi brez tvojega jezika! To je tvoje zasluženje, to tvoje plačilo!“

Debelo gorjačo je držal v pesti sodnik in je zamahnil in zabobnelo je zamolklo po Aleševem hrbtu.

„Zakaj pa takisto?“ je jecjal ves osupel in je stal pred sodnikom globoko sključen, da bi ne doletelo glave.

„Da boš spoznal in sam razodel, zakaj takisto!“

Mahnilo in zabobnelo je vdrugič. Ko se je Aleš sklonil pod udarcem, se je izpod obrvi ozrl na svojega sodnika in se je tako prestrašil, da udarca ni več čutil.

Droban in majhen je stal pred njim gospod Anton, gorjača je bila skoro večja od njega. Ampak gospoda Antona bi se Aleš ne bil prestrašil, samo začudil bi se bil ter pobegnili užaljen. Obraz gospodov pa je bil obžarjen s čudno belo lučjo, ki ni sijala ne od okna, ne od večne luči izpred oltarja, temveč kakor iz daljnih spominov, kakor iz srca gospodovega in kakor iz velike groze Aleševe. Bel in droban je bil obžarjeni obraz, iz njega pa je gledalo dvoje oči, tako velikih, temnih in očitajočih, kakor jih je videl Aleš na podobi, ko jo je držal v trepetajoči roki.

Vzdignil je desnico, da bi presekala tretji udarec in je zakričal z glasom, hripavim od groze:

„Usmili se! Ne bij svojega očeta!“

Zakričal je in ni gledal ne videl ničesar in je omahnil iz cerkve, omahnil na klanec.

„Kje imaš klobuk?“ je vprašal Stržinar.

„Naprezi!“ je ukazal Aleš.

Gonil je skozi Vrhniko in preko polja, molil je in klel in zamahnil je z bičem na obedve strani, kadar je zaplesala senca ob vozu . . .

VI.

Pozno je že bilo, zvezde so že sijale, ko je potrkal gospod Anton na vežna vrata. S pestjo je potrkal in tako močno, da se je slišalo skoro do svetega Pavla. Hana je ležala v postelji, do ust odeta, toda spala ni; sveča je gorela na mizi, črn dim se je spenjal ravno in tiho proti stropu.

„Daj pokoja, o Gospod!“ je prosila Hana. „Daj pokoja temu trudnemu telesu in tej grešni duši!“

Ko je začula trkanje, jo je spreletel mrzav po životu; vzdignila se je in je poslušala. Ker pa je srce bolj pametno nego misel in bolj nego oko in uho, se ni skoro nič prestrašila in celo tiha prijetnost jo je po-božala po licih.

„Kdo prihaja ob tem poznem času?“ je vprašala in zaklicala.

„Jaz sem!“ je odgovoril zunaj gospod Anton. „Vstani, Hana, dobrotnica, in odpri!“

Brž je oblekla Hana jopo in krilo ter hitela k durim. „Zakaj zdaj, gospod?“

Gospod Anton še pozdravil ni, šel je mimo Hane, sedel je za mizo in je zakril obraz. In ko je vzdignil glavo, so bila njegova lica blede, kakor da je bil vstal iz groba. Nasmehnil se je tako čudno in žalostno, da je Hana vztrepetala.

„Zdaj sem ga našel! Nocoj sem ga našel!“ je rekel gospod.

„Koga ste našli, gospod, ne zamerite!“ je vprašala Hana plaha in osupla.

„Tistega sem našel . . . dobrotnica, Hana, človek brez zlega, ponudila si ji srebrni tolar, ti edina . . . kaj ji nisi kupila tudi skledico kave?“

„Tudi kavo!“ je jecljala Hana in je gledala kakor v meglo.

„Ti sama si se je usmilila, drugèga ni bilo na svetu.. . tudi blago besebo si ji rekla, dobrotnica!“

Nenadoma je prijel gospod Hanino roko, ki je ležala trepetajoča na mizi, in se je sklonil in jo je poljubil.

„Zakaj, gospod?“ je vzkliknila Hana vsa prestrašena.

„Pa tudi zanj si vprašala!“ je govoril gospod še nadalje in njegove ustnice so bile kakor na jok. „Lepo je bilo, da si vprašala, tudi jaz sem izpraševal. Dolgo sem izpraševal in sram me je bilo. Še bolj me je bilo strah. Nikjer ga nisem našel . . . tam, kjer sem iskal, sem vedel, da ga ne bom našel . . . in sem se ogibal tistih krajev, kjer mi je reklo srce, da čaka name trepetajoč . . . O Hana, veliko je bilo trpljenje njeno in moje!“

„Nič ne vem, gospod,“ se je čudila Hana „o katerih stvareh govorite, o katerih zgodbah in o kateri dobroti!“

„Saj ni treba, da bi vedela, Hana, ti, ki si čista in nedolžna!“ se je nasmehnil gospod Anton. „Kaj še nikoli nisi slišala tiste lepe in genljive zgodbe? Semenj je bil na Vrhniki in prišel je, mlad in postaven, in jo

je vprašal: Kaj pa boš menš kupila? In ona, ki je bila brez laži in brez zla, mu je kupila medeno srce, on pa ji je kupil polno pest bonbonov z zaljubljenimi verzi. In nato je rekel on: Večeri se že in spremim te, da ne boš hodila sama in da te ne bo strah. In ona, ki je bila brez laži in brez zla, je odgovorila: Pa me spremi, če storiš rad! . . . Tako se je zgodba začela . . .“

„Saj poznam to zgodbo!“ je vzkliknila Hana. „Kako da jo poznate vi, gospod?“

„Tebe se je Bog usmilil, bel angelj je stal za teboj . . . Nje, sirotice, pa se ni usmilil, poslal ji je izkušnjavca samega, kakor je bil od vekov. Na tvoje lice je samo dihnil greh, kakor opojen veter od juga; prednjo pa je stopil v vsem svojem strašnem veličastvu in pomoči in tolažbe ni bilo od nikoder . . .“

Ko je govoril gospod ves žalosten ter gledal nanjo z velikimi, zasolzenimi očmi, je spoznala te oči, ki jih je videla nekoč v drobnem, nebogljenem obrazku in ki ni pozabila nanje nikoli. Spreletelo jo je kakor sladko sočutje, kakor svečan in prazniški strah pred trpljenjem.

„In vendar se je zgodilo, kakor je rekla: Bogu vas je darovala in Bog vas je milostno sprejel. Veliko je njeno veselje . . .“

„Veliko je njeno veselje!“ je rekel gospod Anton in je gledal z zameglenimi očmi, kakor v daljno daljavo. „Zdi se mi, da se njene ustnice ne smehljajo več, da se njene oči ne svetijo več . . . Ko sem bil otrok, ko so prvokrat izpregledale, sem jo videl, nato nikoli več; komaj da se še spominjam, kako tih in trepetajoč je bil glas njenih besed . . . in kako velika bolečina je ihtela v njem. In ko sem pel novo mašo,

ko je bila v svetli gloriji vsa cerkev, takrat sem jo zaslutil . . . takrat sem čutil, kako je klečala za durmi, skrita in nepoznana, plaha popotnica, in kako so strmele name njene svetle oči . . . in takrat so se odprle duri njenega srca in z veliko glorijo je prišla radost, prišla blagoslovljena tolažba . . . Nikoli več od tiste ure je nisem slutil, bdeča onkraj vse bridkosti, mi je božala srce, kadar sem bil žalosten . . .“

Hana je molčala, solze so ji tekle po licih.

„Moje srce je človeško: polno je krvi, svetosti pa je malo v njem. Bral sem črno mašo . . . nato pa sem se napotil. Mislil sem, da zalotim greh, v svojem gnusu ošaben in veličasten. In sem zalotil . . . žabo! Nič veličastva, nič ošabnosti, sam gnus! In še ta gnus je smešen in neroden, tako da mi je pred tretjim udarcem omahnila roka. Kaj bi s to potvoro? — sem mislil in sem pljunil in sem šel . . . To noč, Hana, komaj ura je tega, sem vzdignil roko in sem udaril svojega očeta!“

Hana je prebledela; spoznala je v hipu, kakor da se je bilo pretrgalo zagrinjalo.

Gospod je vstal.

„Nocoj boš sladko spala, Hana . . . Izkušnjavec je pobegnil, komaj da je še smrad ostal za njim . . . V tistem hipu, ko sem ga pogledal izpod monštrance, sem ga spoznal in spoznal me je on . . . Greh je prišel iz davnine, kakor pridejo oblaki iz daljnih krajev in je zasenčil nenadoma vso to lepo Vrhniko, od Podlipe do Raskovca. Vzrasle so sanje in zgodbe, zbeگان je bil duh in kakor izkoreninjen. Zdaj pa je izginil izkušnjavec v dimu in žveplu, nebo je jasno in zvezde sijejo . . .“

Tako lepo je govoril gospod Anton, Hani pa je bilo pri srcu nenadoma tako lahko in prijetno, kakor o Veliki noči po vstajenju Gospodovem.

Kaplan Anton ji je segel v roko; bridkost je bila v njegovih očeh in v njegovih besedah.

„Pa če se več ne vidiva, Hana . . .“

„Zakaj bi vas ne videla več, gospod?“ je vzkliknila Hana prestrašena.

„Pa če se več ne vidiva, le pomisli, spominjaj se časih, da sem poplačal majhen delež tiste velike hvaležnosti, ki si jo bila naložila na moje rame in na rame sirotice mučenice . . . in moli zame!“

Tako je šel. — Ko je zaprl duri, ko so tudi zahreščala vežna vrata, je odgrnila Hana lurško Mater božjo, odgrnila tudi podobo svete Neže; nato je pokleknila pred kapelico in je molila dolgo, s srcem vse čistim, polnim hvaležnosti in usmiljenja . . .

Gospod Anton je šel hitro po klancu navzdol, zavil je za cerkvijo in je stopil v farovž. Kaj se je tam godilo in govorilo, ne ve živ človek na svetu; nobeden ni slišal besede, ne vzklika, ne ropota. Še tisto noč je napregel farovški hlapec in je peljal gospoda Antona v Ljubljano; gospod Anton pa je jokal in molil vso pot, zakaj bridko in sladko mu je bilo pri srcu. Tisti, ki so še ob tej pozni uri stali ob cesti, so videli svetlo glorio krog njegove glave, ne tako medlo, od glave za dve pedi visoko, stisnjenemu hlebcu podobno glorio, kakor jo ima sveti Jožef, temveč glorio, ki plameni žarko okoli las in obraza, kakor na podobah Kristusa . . .

Ob tistem času, ko se je svetila zlata glorio od Loga skozi Brezovico proti Ljubljani, je podil Aleš preko polja proti Razoru in Podlipi.

Vse drugačna se mu je zdela kobila nego kdaj poprej; čudno velika je bila, čisto črna, in griva je vihrala za pol metra visoko naravnost kvišku. Aleš je podil in tepel je z bičem, da ga je roka bolela.

„Teci zdaj, kanalja, leti . . . leti izkušnjavec! Premotil si me, zdaj te bom jaz premotil z bičem in s škorpijoni!“

Še je segla, kakor svetel trenoten blisek, pamet v njegove misli.

„Saj je le kobila, trudna, nespočita . . . izkušnjavec se vrti tam zraven, tam okoli se podi . . . Stran, kanalja!“

Zamahnil in švrknil je tako močno, da bi se bil kmalu zvrnil s koleslja.

„Le vleci!“ je kričal. „Le vleci za suktnjo, nevernik, ne boš me prevrnil, kakor si me tisto grenko noč! Prikaži se, bliže stopi! Na!“

Udaril je po kobili s toliko silo, da se je vzpela visoko s prednjima nogama in se je zamajal koleselj.

Kakor z vročo roko je seglo Alešu v srce in v misli; s krepko roko je držal vajeti, vstal je v koleslju, usta so se mu zapenila.

„Na! Na! Na!“

Bil je z bičem po kobili, da se je vzpenjala in plašila. Koleselj se je stresal in majal, zibal se je preko jarkov kakor ladja.

Po vsej krvi, od žile do žilice, se mu je razlival neskončen srd. In v srdu je stokal strah.

„Na! Na! Na! . . . O sveti Aleš, patron moj, usmili se! . . . Na! . . . Tudi ti, sveti Florijan, se usmili mene in moje hiše! . . . Na! . . . Vsi vi drugi svetniki, ki sem vas častil in klical, zdaj mi stojte ob strani! . . . Na!“

Ko se je vzpela izmučena kobilica ter stala za hip na zadnjih nogah kakor ukovana, se je zazdelo Alešu, da je ugledal v svetli noči, pod prijaznimi belimi zvezdami, nekaj nadvse čudnega.

Tik ob vozu je stal stari bajtar Jokec in tista rjavka, tista lepa rjavka, je stala poleg njega. Obadva sta gledala z velikimi, izbuljenimi, prosečimi očmi, in obadva sta molčala.

Aleš je z vso močjo nategnil vajeti in je ustavil.

„Kaj pa bi?“ je vprašal trepetajoč.

„Kaj bi?“ je odgovoril Jokec ponižno. „Rjavko sem ti pripeljal, kakor si rekel, to lepo rjavko!“

„Bog z njo in Bog s teboj!“ je kriknil Aleš in je švrknil po kobili. Kobilica pa se ni genila; stala je kakor ukovana in kadilo se je od nje, da se je spe-njala bela megla proti nebu.

„Vzemi rjavko, ker je tvoja!“ je silil Jokec. Tako blizu koleslja je stal, da se je oprl nanj z roko.

„Tak izpusti no koleselj!“ je kričal Aleš; zamahnil je celo z bičem, pa roke ni zadel. Presunilo ga je čuvstvo tako čudno, da se je zagrohotal iz vsega života: groza je bila, in srd in zaničevanje.

„Saj nisi ti, Jokec! . . . Zakažaj pa si se tako našemil, nevernik? Kaj misliš, da te ne poznam? Kakšno vlačugo in copernico pa si privlekel seboj v podobi te nedolžne rjavke? Ampak zdaj je ura, ko boš skezal! Švrk! Ná, ná, ná!“

Nameril je proti njemu, udaril je kobilico. Koleselj se je zazibal, planil je preko polja tako jadrno, da bi se pokrižal krščanski človek, ki bi stal ob kolovozu.

Skozi noč je podil Aleš, pripodil je do doma. Pustil je pred hišo koleselj in kobilico, nikogar ni klical,

stopil je v izbo in je prižgal svečo. Nato je skočil na klop in je vzel podobo, ki je ležala na peči. Zdela se mu je zelo velika in težka in obraz je bil tako jasen in resničen pred nji, kakor da se je bil samovoljno izluščil iz podobe.

„Zdaj ti bom pokazal, kdo sem!“ je zakričal Aleš. Z obema rokama, kakor da bi držal silno breme, je vzdignil podobo ter jo zalučil na tla. Nato je šel in je vrgel nanjo še življenje svetnikov, te debele bukve. Toda glej, bukve so se zamajale, podoba se je izvila izpod njih! Aleš je planil in je teptal z obema nogama, podoba pa se je vila in izvijala, ni ji mogel do živega; časih je skočila celo do kolena in Alešu se je zdelo, da ga je ugriznila; poskakovala je zmerom više, na prsi, v obraz, in Aleš se je branil z obema rokama. Nič več ni teptal, omahoval je in kričal . . . do duri je omahnil, pritisnil je na kljuko in je bežal kriče skozi vežo na polje . . .

*

O Vrhnika, blagoslovljeni kraj! Kadar leže mrak v tvoje tiho naročje, se zganejo lepe in skrivnostne sanje v Močilniku. Za velikim oltarjem v cerkvi svete Trojice zabuči pokopano jezero; kdor leže na mrzli kamen, pod tisto strahotno lobanjo za oltarjem, sliši zamolklo pesem skritega jezera. In ko vstane, ko ugleda to čudežno vrhniško dolino in to belo nebo nad njo, se zamisli v čudnotihotne zgodbe, ki jih uho ni slišalo in oko ne videlo. Bela megla se vzdiga iz Močilnika, vijoč se, trepetajoč hrepeni proti nebu, v veličastnem kelihu prinaša zvezdam nezaslišane skrivnosti . . .

